

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Rüütli 24, III kord.

Talitus:
Akad. Kooperat., Ülikooli 15, t. 20-63.

Saaremaa murde sugemeid Joh. Aaviku keelearendustegevuses.

On tuntud tõsiasi, et ükski keeletarvitaja ei vabane täielikult oma kodumurde mõjudest ega hakka päris ideaalselt kirja- või ühiskeelt kõnelema. Ikka jääb mõni joon või erinevus, millest võib järeldada vastava murde tagapõhja. Sama maksab üldiselt ka keelekorraldajate kohta, kes püüavad kirjakeelt uute väljendusvahenditega rikastada. Ka keeleuendaja või -korraldaja ettepanekud ei ole vabad selle murde mõjudest, kuhu vastav isik kuulub. See ongi arusaadav, sest on ju alati viidatud rahvamurdele kui kirja-keele täiendamise ühele allikale. Ja mis olekski loomulikum, kui et keeleuendaja ka oma kodumurdes leiduvaid väärtusi üldsusele pakub. See, mida neist ettepanekuist vastu võtta, mida mitte, muidugi jääb keele tarvitajaskonna otsustada.

Ka Joh. Aaviku kohta tõendab uurimise tulemus üldist seadust eespool-nimetatud murdemõjudest keeleuendaja ettepanekuis. Käesolevas töös on võrreldud Joh. Aaviku keelelisi ettepanekuid ta kodukoha Põide khk. Randvere k. murdega ja esitatakse ülevaade neist uuendustest, mille puhul oli võimalus konstateerida ühtsust murde-esindusega.

I Häällikuline külg.

1. Rõhuküsimusi.

Aavik soovitab säilitada rõhu järgsilbel paljudes võõrsõnades, nagu: *teaater, tapeet, magneet, agent, protsent*¹ jne. Niivõrd kui need sõnad on Randvere keelejuhile tuttavad, rõhutab ka tema järgsilpi. Murdenäiteid: *liinvois_ oilla tea.tri kuhad* || *kabē.t pañnatsə seina pēälə* || *age-n't käib värkkisj müimvois*.

Ka sõnades *minut, sekund* peaks Aaviku arvates rõhutama järgsilpi; seega siis *minúut, sekúnd*². Samasugused rõhuolud valitsevad ka Randveres: *tuñdis_on kuskümmend menü.tti* || *seku.n'D_on vähem kut menüt* ||

2. Vokalismi seiku.

и. Sõnas *kugistama* eelistab Aavik esimese silbi lühikese vokaali asemel pikka: *kuugistama*³. Soovitatud kujus tunneb vastavat sõna ka Aaviku kodukoha keelejuht, kes ütleb: *añdis kũgistə enne gut_ältə läks* ||

b. Mõnedes võõrsõnades, nimelt *-al, -an, -ar, -är* silbiga lõppevais soovitab Aavik hääldada ja kirjutada lõppsilbi vokaali pikalt, kusjuures rõhk jääks ometi esimesele silbile⁴. Ka Randvere keelejuht hääldas neis pikka vokaali: *keššəl päilü rahə oli | üittj miljunāriks* || *kārmə sūr sēmminār_oli* || *mis_tə ehiitvə | əsəl pēlə matterjälgiD* ||

3. Aaviku kodumurdel põhjenevaid ettepanekuid konsonantismi alal.

a. Üksikkonsonant pro geminaat.

Mõnedes sõnades peaks Aaviku arvates intervokaalne nasaal esinema kahekordselt⁵. Vastavatest sõnadest nime-

¹ KKKP lk. 14, KVV lk. 21 jj-d, AM 11 jj-d, ÕKPM 32, KK 13, 27, 59, ÕÕ 421 jj., L 825 jj.

² AM 14, SK 22.

³ KK 27.

⁴ KK 27, 59; ÕÕ 421.

⁵ MKR 14 jj.; KKKP 18; AM 14; ÕKPM 27; KK 27, 59; ÕÕ 422; L 825; E. kirj. VII 466.

tatagu: *timukas, hunnik, senni, kunni, sennine, komma, kommisjon*. Neis sõnades hääldataksegi Randveres geminaati: *sē on jū igāvənə timukks || kōmmā pañnātsə kirjā vahēla || kuñniks tedā ānām_ōi || ōttv señni kut mā tulē || vilī tōās_uñnikkus || kōmmisjōn_on_ūks kōs_olēmānə ||*

Varem maksis sama reegel ka sõnade *kummardama, ümmargune* kohta, kuid hiljem loobub Aavik siin geminaati soovitamast ja pooldab üksiknasaali: *kumardama, ümargune, ümar, ümardama*⁶.

b. *ŋG* pro *ŋŋ*.

ŋG nõrga astmena soovitab A. hääldada *ŋŋ* (*kiŋŋad*, mitte *kiŋgad*)⁷. Sama on hääldus ka Randveres ja Saaremaal üldse: *naistel_on kiŋŋad jalavs || lehū kaiŋŋicv jā sišsə auk.*

c. *kk* pro *tk* sõnas *pitk*; samuti: *pitkus, pitkaldane, pitkendama*⁸. Keelejuhil nagu üldse Saaremaal: *pitk tē minnv || katsū onts pitku_s eiġə || üks vā pitkaldvna inimənə ||*

d. Algupärane *st* pro *ss* sõnas *vististi* pro *vissisti*⁹. Keelejuht: *tule sīs višsistī ||*

e. *d* pro *j*. Kahe verbi passiivi preesensis tuleks *d* asemel hääldada *j-d*: *saadakse, jäädakse* pro *saajakse, jääjakse*¹⁰. Keelejuht: *kas_ōm̄psəks k̄ā jājātsə ||*. Neis sõnus esineb *j* mujalgi Saaremaal.

II Ettepanekuid morfoloogia alal.

1. Noomeni morfoloogia.

a. A. soovitab tüübi *liige, seeme, habe* sõnul ains. part. *-nt* ja mitmuse tüve *-nde-*: *liige - liigent - liigende; habe - habent - habendega, seeme - seement - seemendest*¹¹.

⁶ KK 36, ÖÖ 422.

⁷ KK 24, ÖÖ 39.

⁸ KK 23, SK 13.

⁹ KK 23.

¹⁰ EV 12, SK 39, ÖKPM 31, 52; KK 23, ÖÖ 279.

¹¹ MOK 21, ÖKPM 31 jj., SK 27, KK 5, 26

Vastav esindus on ka Põie Rv-s ja Saaremaal üldine: *vāttv jū_dā teistē veitindā sēs_on || nāh | puhās_olit_sūrēd_uhkād_abēndāgv mehēd || nōr | pēlē vėl_abent_ūit || ūhta sēment pēlē | kuprv sihēs_on_ikkv müttü tükki ||*

b. meel-, koor-, soon-tüüpi sõnades peaks A. arvates mitmuse tunnuse *t* asemel esinema *d*¹². Niisiis: *keelte, meelte, soontest, juurtega* pro *keelde, meelde, soonest, juurdega*.

Käesoleva uuendusettepaneku on teinud V. Ridala¹³, keda A. toetab ja koguni soovib laiendada seda uuendust ka *a*-tüveliste kategooriale¹⁴; mitte siis: *heinte, seintest, koertele*, vaid: *heinde, seindest, koerdele*. Põie Rv-s ja mujalgi Saaremaal öeldakse: *sōndē sēs valū | vanā inimānā kōā jubā || tēi ēsā vanā kasukkv sēardē ūmbār || keš neist kēldēst arū sōāb || pildit_sēindē pēāl || magātsā küinīs eindē sihēs || ās koirdēgv jānest_tagā ||*

c. Edasi peab A. soovitavaks eelmise sõnatüübi illatiivi tarvitada ilma *d*-ta: *juurde, meelde, äärde* pro *juure, mee, ääre*¹⁵. Ka murdes, nagu üldse Saaremaal, esinevad ilma *d*-ta kujud: *ištū sijv mō jūrā || vanā inimānā | pailū asjup_tulē ānām_mēlā mettā || panē ište lrdi ārā | seāl soēm ||*

d. Ühe võimaliku uuendusena esitas A. pluur. part. -*sid* pro -*si*: (neid) *onusid, tädisid, ladusid* pro *onusi, tädisi, ladusi*. Ometi lisab ta juurde, et ta ise on kõhelnud seda tarvitusele võtta ja hiljem loobubki seda soovimast¹⁶. Seegi võimalusena esitatud uuendusettepanek toetub murde eeskujudele. Randveres, nagu mujalgi Saaremaal, on *si*-lõpp väga üldine: *onts teitte külās pailū perēsī || pēllūt_kivōisī tāis || sügisinā aēg | pailū sadūsī || āij_ēs jēvā keikkī vādūsī ā mettā ||*

¹² KKKP 26, MOK 20, EJ 8, KVV 12, SK 31 jj., ÖKPM 31, 52.

¹³ EJ 8.

¹⁴ EJ 9.

¹⁵ MKR 9, KKKP 25, MOK 19, KVV 12, AM 17, ÖKPM 31, 51; ÖÖ 35, 422; E. Kirj. VII 473.

¹⁶ ÖKPM 32.

2. Verbi morfoloogia.

a. *keelama* - *keelma* küsimus.

On rida verbe, mida rahvakeeles muudetakse murdeti kahe pöördkonna järgi: kas kontraktaverbidena *keelama*, *neelama*, *käänama*, *väänama*, *keerama*, *pöörama* või esialgsemal, ootuspärasemal kujul: *keelma*, *neelma*, *käänma* jne. Samuti ühelt poolt *kaitsema*, *maitsema*, *õitsema*, *suitsema* ja teiselt poolt *kaitsema*, *maitsema*, *õitsema*, *suitsma*; *veerema* või *veerma*.

A. eelistab ilma vahevokaalita kujusid: *keelma*, *suitsma*, *veerma* jne. Sellest olenevalt ta muidugi soovib ka imperfektis tarvitada *keelasin*, *keelas*, *suitsesin*, *suitses*, *suitsesime* jne. pro *keelsin*, *keelis*, *suitsin*, *suitsis*, *suitsime* jne.; da-inf. *keelata*, *neelata*, *suitseda*, *veereda* pro *keelda*, *neelda*, *suitsta*, *veerda*, ja tud-partitsiibis *keelatud*, *neelatud*, *pööratud* pro *keeldud*, *neeldud*, *pöördud*¹⁷. A. kodumurdes ja ka mujal Saaremaal on sisekaoline tüüp ja sellest johtuvad vormid üldised: *tül akkap põrma* || *tulèb-â kèldà* | *pèlè taris mettə* || *mā panè pībū suitsmō* || *tuk-kiit_suitsid vèl* || *isà kèlš kül* | *kes_sedà külš* ||

Ainult sõnas *õitsema*, mida A. soovitab pöörata eelmiste eeskujul, esineb murdes siiski vahevokaal: *pūd-akkvvd-èittsəv*.

b. tud-partitsiipi soovitab A. teatud juhtumel tarvitada ilma *ud*-lõputa: *-tud* pro *-t*; *tapetud*, *lubatud*, *teenitud* pro *tapet*, *lubat*, *teenit*¹⁸. *t*-partitsiibi tarvitamisel tuleb arvestada järgmisi reegleid:

1. ühesilbistel tüvedel *-ud* jääb: *saadud*, *pandud*, mitte *saad*, *pand*.

2. 2-silbistel tüvedel jääb *-tud* siis, kui neid vorme tarvitatakse predikatiivselt: *siiga on tapetud*. Kui aga partitsiip on atribuudiks, siis öeldagu ilma *ud*-lõputa: *tapet siiga*.

¹⁷ KKSA 9 jj., AM 21, KKKP 32, Keeleline Kuukiri nr. 1/2-27, SK 40, 46; ÕKPM 45 jj., 52; EV 13 jj., KK 31 jj., ÕÕ 76, 278, 422.

¹⁸ ÕKPM 31, 53; SK 39, EV 8, KVV 12, KN II 8 jj., MOK 23, AM 21 jj., KK 7, ÕÕ 421.

3. 3-silbistel tüvedel tarvitatagu niihästi predikatiivselt kui ka atributiivselt *-tet*: *kirjutet kiri*; aga ka: *kiri on kirjutet*¹⁹. Viimast reeglit me otsekohe murdel põhjenevaks ei saa lugeda, sest kujud *kirjutetakse*, *kirjutetud* on on saarlastele tundmatud. Muidu on aga kaks esimest punkti murde-esindusega kooskõlas: *lihà on_à sòlatu.D* || *sei leünaks kuþpat_tuhliD* || *onts_sigà à taþpètiu.D* || *taþpet lõm_ëüwàs* || *ëüwè metsast_tõdu.t_puit_täis* | *kuš sà nē kadàkkad_änàm panèD* || *einàD pelè vél à tõdu.D mettà* ||

c. *da*-infinitiivi suhtes on A. seisukohad muutunud. Varem ta soovitas *-da* ärajätmist²⁰, nüüd aga nõuab ta vähemasti proosas *-da* säilitamist²¹. Randveres on *da*-ta kujud üldised: *kakþine asi tulèB_à paràndv* || *tahà änàm ko_ëü kirjuttv mettà* ||

Kolmes sõnas: *maksma*, *peksma*, *lüpsma* tahaks A. tarvitada *da*-inf. ilma *t*-ta: *maksta*, *peksta*, *lüpsta* pro *maksa*, *peksa*, *lüpsa*²². Keelejuht: *aittv sà koà leimþ lüpsv* || *laþsèlè antšə peksv* || *tahà à maksv mettà* ||

d. Edasi soovitab A. verbides *kuulma*, *laskma* *i*-minevikku: *kuulsin*, *lasksin* pro *kuulin*, *lasin*²³. Murdes: *mā küll kui rtdü isè reàkkþs* || *miš_sà sest muhà lasiv* ||

e. Et vahet teha verbide *kaebama* ja *kaevama* vahel, esitab A. ettepaneku tarvitada *kaevama*-verbi passiivis *a* asemel *e*-d: *kaevatakse*, *kaevati*, *kaevatud* pro *kaevetakse*, *kaeveti*, *kaevetud*²⁴. Sama on esindus murdes kui ka mujal Saaremaal: *kaò on valmþs kaivèttu.D* || *lašnàgv kaivetsə mād* ||

f. Teatava uuendusvõimalusena esitab A. ka *es*-mineviku. Eriliselt seda soovitamata, jätab ta selle kasusta-

¹⁹ KK 8.

²⁰ KN I 26 jj., KKKP 17, MOK 21, ÕKPM 53, E. Kirj. VII 478, NE IV 176.

²¹ MKR 12, ÕKPM 32, SK 37, KVV 12, EV 11, KK 25.

²² MKR 12, KKKP 32, SK 37, EV 17, KK 33, ÕÕ 280, 422, E. Kirj. VII 480.

²³ SK 40, ÕÕ 76.

²⁴ KK 11, ÕÕ 77.

miselevõtu keeletarvitaja enda otsustada²⁵. Ettepanek lei-
dub „Katseis ja näites II“ 1916. Aga mõned aastad
hiljem on ta oma seisukohast loobunud²⁶. Ei ole kahtlust,
et sellegi ajutise ettepaneku eeskujud on veel praegu
Randveres elavad: *tās jēvā eñnēm valmīs mettā || nādēs
tahā sājv mettā ||*

g. Ühes töös (Saaremaa keel ja kirjakeel) avaldab A.
arvamist, et Saaremaal esinevaid kaudse kõneviisi e-lõpulis-
vorme (*tulle, minne*) ka võiks tarvitada mingi keeleuuen-
dusena. Sellega saaks kaudset kõneviisi infinitiivist pare-
mini eraldada, kuigi see teiselt poolt jälle annaks homo-
nüüme mõnede nimisõnavormidega²⁷.

Hiljem pole A. selles küsimuses oma ettepanekut enam
korranud.

h. Teatavasti esines kirjakeeles varem enam-vähem
üldiselt mineviku pluraali 3. isikus preesensi analoogial
vad-lõpp: olivad, tulivad. A. soovitas selle asemel algu-
pärasid *id-lõppu: olid, tulid*²⁸. Ka seda võiks panna ta
kodumurde mõjude arvele: *kas nād jubā kōsā tulid || sīt
sañdik nād jēulsid valmīs tehjā ||*

i. Laialt tuntud esindus *nud*-partitsiipides on *-nud*
asemel *-nd*. Ka see *-nd* on A. üheks soovitusobjektiks²⁹.
Saaremaal on see esindus üldine: *oli ā lāind || miksās
kirjūtand mettā ||*

3. Adverbi morfoloogia.

Esitatagu paar A. ettepanekut ka adverbide alalt, mille
aluseks on vastavad murdekujud.

a. *ülesse* pro *üles*³⁰.

Murdes ja ka ülesaaremaaliselt esineb vorm *üles*: *mā
teñsi umbast paers ülēs ||*

²⁵ KN II 15 jj.

²⁶ SK 36.

²⁷ SK 38.

²⁸ MKR 11, KKKP 16, KVV 7, EV 10, E. Kirj. VII 464, NE IV 176.

²⁹ KN II jj., ÖKPM 27, 53; EV 8, MOK 24, KVV 9, KK 9, 26,
59; ÖÖ 421.

³⁰ MKR 14, ÖÖ 1, 422.

b. *üleva*l, *üleva*lt pro *ülal*, *ülal*t³¹.

Ka neid kujusid näib toetavat murdetraditsioon: *tulèb agà ülal*t järjest *üt jürä* || *nüüdò keik inimäsəd juba ülal* ||

III Süntaktilisi ja semasioloogilisi küsimusi.

1. Raskem on leida mõjustusi süntaksi alal kui vormiõpetuses. Et siin võib kergesti sattuda liialdustesse ning ebaõigetele järeldustele, tsiteerin selle punkti all ainult A. enda seisukohti objekti küsimuses: „Objekt (sihitus) on Saaremaa keeles võrdlemisi haruldaselt hää, parem kui mõnes kohas mannermaal (näit. Lõuna-Eestis)... Üldse on Saaremaa rahvakeeles vähem kalduvust partitivismi, isegi asesõnades, sest siin öeldakse veel: ma olen selle unustanud — me nägime ta säääl —“ (Saaremaa keel, lk. 52). Vastavalt oma objektitundele eelistab A. tarvitada ka enam täisobjekti: *ma tunnen selle mehe küll (tunnen seda meest)*; *korruga kuulsin ühe hääle (kuulsin häält)* jne. Seega võiksime konstateerida teatud mõju ka objekti küsimuses.

2. Semasioloogilisi küsimusi.

A. soovitab mõnedele sõnadele anda teissugust tähendust kui kirjakeeles ja vähendada teiste sõnade tähenduskoormust.

a. A. seisukoht on, et tuleb vahet teha jalust vigase inimese liikumistoe ja „nende puude vahel, mida poisikesed tarvitavad kõrgejalgselt kõndimiseks“. Esimest sobiks kutsuda *karguks*, teist *kõmbiks*³². Samasugune vahetegemine esineb ka A. kodumurdes: *vigànə inīmənə käip karkkudəga* || *nə on keṃbiḍ* | *millə pəäl pöisit, kəṃvəd* ||

b. Tulevat vahet teha ühelt poolt *põse* ja teiselt poolt *palge* vahel³³.

Murdes tähendab *põsk* palge ühte poolt: *teñə põl palet üttsə pəsəks* || Seega siis tugineb ettepanek murdele.

³¹ ÖÖ 1.

³² ÖÖ 205.

³³ ÖÖ 205.

c. Soovitav oleks tarvitada *kippuma* ja *kiputama* „neis nii tarvillisis ja mõnusais Saaremaa tähendustes“: *kippuma* 'liikumata', *kiputama* 'liigutama'³⁴. Keelejuhil: *mās* (= *ma es*) *mettā kiṣṣūgīD_āṣēmalt* || *nī tasā lāks* | *mis vāhē kiṣṣu_s* || *minā sedā kūl_āi kiṣṣūtṭv* ||

d. Ka sõnale *kuuletama* tuleb anda sama tähendus, mis tal on Saaremaal³⁵: *kuuletama* 'ette heitma, etteheitvalt meelde tuletama'. Randveres: *kāleṭtas pēala* | *mā ollā tā aēru.Dāgv merēl kāind* ||

IV Uusi murdesõnu.

Peale eespool-esitatud uuenduste on A-1 terve rida murdesõnu, mida ta soovitab ka kirjakeeles tarvitusele võtta. Esitan neist siin mõned³⁶:

abajas 'väike merelaht', *abu* 'piht, pihatagune', *alatsi* 'allapoole, allapidi', *eetsi* 'edasi', *ehtima* 'piima andmist järele jätma', *ennesti* 'natukese aja eest', *hāiti* 'häbitu, häbematu', *ill* 'väike tall', *imal* 'mage, lääge', *joodud* 'varrud', *jāda* 'peenar, võrkude rivi', *jōhker* 'hoolimata, järsk', *kabama* 'kärtsitult end liigutama', *kahjama* 'mustaks värvima', *kare* 'rohtunud maa, muru', *kidev* 'kidur', *kiid-
lema* 'torkavalt valutama, näit. külmanud kehaosas', *kipakas* 'kergesti ümberminev', *koost* 'lusikas', *kōts* 'väike hunnik, lasu, koorem', *labu* 'heinasaad', *lahve* 'lausa (vesi, tuli)', *lammu*: *lammu lööma* 'puruks, katki lööma', *lasn* 'labidas', *liputis* 'trikkel', *māssal* 'segamini', *nasv* 'meresaareke', *pahkar* 'mullatomp', *pigem* 'ennemini, paremini', *pōnts* 'kuiv, kõrgem koht heinamaal', *rahu* 'väike saareke, laid', *raun* 'kivihunnik, vare', *rehala* 'rehealune', *rihk* 'kruus', *rādi* 'kõrkjas', *rūga* 'prügi', *sumpjas* 'tume, udune, hämar', *tarima* 'kokku haarama': *tarib* köit, vilja, *tempama* 'üles kerkima, nähtavale tulema', *tiidus* 'kiire, rutuline', *viss* 'kindel, kõva', *üll*, *ülle*, *ült* 'seljas, selga, seljast'.

³⁴ SK 59.

³⁵ KK 49

³⁶ Alamal järgnevad sõnad esinevad kõik Aaviku „Uute sõnade sõnastikus“.

Sellega oleksimegi lõpetanud A. tähtsamate uuendusettepanekute vaatluse, milles võime oletada tema kodumurde mõjusid. Muidugi ei tule arvata, et A. kodumurde sagedad ainuüksi moodustaksid kogu ta keeleuuenduse sisu. Need on ainult üks komponent kogu ta uuenduste süsteemis, kuid, nagu eespool-esitatust selgub, küllaltki kaaluv ning arvestatav komponent.

Lõpuks juhitagu veel tähelepanu asjaolule, et mõnede ülemalkäsiteldud ettepanekute esinemisala ei piirdu ainult Saaremaaga, vaid nad on üld-põhjaeestilised, nagu akt. partitsiibi -nd jne.

E. Koit.

Kasustatud kirjandus.

a. Joh. Avaviku teosed:

- AM = Arvustavad märkused mag. A. Saareste „Tegelikkude õigekeelsuse määruste“ puhul. Tartus 1922.
 EI = Katsed ja näited IV. Elustet istruktiiv. Neli ettepanekut, neli juttu. Tartus 1920.
 EV = Eesti verb, selle liigid ja õigekeelsus. Äratrykk aegkirjast „Keeleuuendus“. Tartus 1926.
 KK = Keeleline käsiraamat niihästi uuendusliku kui ka ametliku keele tundmaõppimiseks. Tallinnas ja Tartus 1932.
 KKKP = Keele kaunima kõlavuse poole. Tartus 1913.
 KKSA = M. Kampmanni koolilugemiku keeleline ja sisuline arvustus. Äratrykk „Eesti Kirjandusest“. Tartus 1920.
 KN I = Katsed ja näited. Koguke keeleproovidena tõlgitud novelle ühes pikema grammatilise sissejuhatusega. Jurjevis 1915.
 KN II = Katsed ja näited II. Tartus 1916.
 KVV = Keelelised vastuväited prof. dr. L. Kettuse „Arvustavate märkuste“ puhul. Tartus 1920.
 MKR = Mõned keele reeglid, nõuded ja soovid. Tartus 1913.
 MOK = Mis on keeleuuendus. Ta põhjendus ja ta programm. Äratrykk „Päevalehest“. Tartus 1916.
 SK = Saaremaa keel ja kirjakeel. Käsiraamat kirjakeele omandamiseks saaremaalastele. Saaremaa „Kultuurkapitali“ kirjastus, 1923.
 ÖKPM = Õigekeelsuse ja keeleuuenduse põhimõtteid ühes keeleuuenduse astmelise liigitusega. Tartus 1924.
 ÖÖ = Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartus 1936.
 Uute sõnade ja vähem tuntud sõnade sõnastik. Sisaldab yle 4000 uuema ja vähemtuntud ning haruldasema sõna. Teine parandet ja suuresti täiendet trykk. Tallinnas 1921.

b. Muid allikaid:

- E. Kirj. VII = Kuukiri „Eesti Kirjandus“, VII aastakäik, 1912.
 L = Kuukiri „Looming“, II poolaasta 1931.
 NE IV = „Noor-Eesti“ IV album. Tartus 1912.
 Keeleline Kuukiri nr. 1—4, 1914—15.

Eléments du dialecte de Saaremaa

dans le développement de la langue opéré par Joh. Aavik.

Pour tirer au clair l'origine des néologismes proposés par Joh. Aavik il faut en voir une des sources dans son propre dialecte, d'où proviennent les nouveautés suivantes examinées dans le présent travail.

I Eléments phonétiques.

1. Conserver dans beaucoup de mots étrangers l'accent sur la syllabe pénultième: *teater* pour *teater*; 2. préférer *kuugistama* à *kugistama*; 3. dans quelques mots la gémisée au lieu de la consonne simple: *timmukas* pour *timukas*; 4. *ηη* comme degré faible de *ηα*: *vaηηid* pour *vaηoid*; 5. *tk* au lieu de *kk* dans le mot *pikk*; 6. *ss* au lieu de *st* dans le mot *vististi*; 7. *j* au lieu de *d* dans les formes verbales *saadakse, jäädakse*.

II Eléments morphologiques.

1. Dans les mots de type *liige, seeme, habe* préférer au part. sing. *-nt* et au radical du pluriel *-nde-*: au lieu de *liiget liigent*, au lieu de *liikmete liigende*; 2. dans les mots de type *meel, koor, soon* comme marque du pluriel employer *d* au lieu de *t*: au lieu de *keelte, meeltele, soontest keelde, meeldele, soontest*; 3. illatif du type précédent sans *d*: au lieu de *juurde juure*; 4. dans les verbes *käänama, väänama, neelama, pöörama* etc. qu'il est possible de modifier d'après deux conjugaisons, préférer les formes sans voyelle intermédiaire: *käänma, väänma, neelma, pööрма* etc., de même: au lieu de *käänata käända*, au lieu de *käänatud käändud*; 5. participes en *tud* de deux syllabes et plus sans la terminaison *ud*; mais conserver la terminaison *ud* dans les participes monosyllabiques et les dissyllabiques employés comme attributs: *tapet siga*, mais *siga on tapetud*; 6. dans les trois mots: *maksma, peksma, lüpsma* employer l'infinitif en *da* sans *t*: au lieu de *maksta, peksta, lüpsma maksa, peksa, lüpsa*; 7. dans les verbes *kuulma, laskma* le passé en *i* est recommandable: au lieu de *kuulsin, lasksin kuulin, lasin*; 8. au passif du verbe *kaevama* employer *e* au lieu de *a*: au lieu de *kaevati kaeveti*; 10. quant aux adverbes au lieu de *ülesse üles*, au lieu de *ülval, ülevalt ülal, ülalt*.

III Eléments syntaxiques et sémantiques.

En syntaxe J. A. constate que les gens de Saaremaa ont une bonne conscience de l'objet. — Pour quelques mots il recommande une signification autre que dans la langue littéraire et pour d'autres un allègement de significations.

En outre il faut compter parmi les éléments du dialecte propre de J. A. encore une série des mots, dont il recommande l'emploi dans la langue littéraire également.

Läänemere-sm. ja volga-sm. keelte võrdluste alalt.

1. Sm. ja krj. *malo*, e. *mala* — ?eL *mano* ning nende võimalikud lp. ja mrd. vasted.

Meid huvitava sõnapere kohta vaadeldagu kõigepäält järgmisi sm. sõnaraamatute andmeid: *G a n a n d e r i l malo - mallo* 'foramen', 'canalis', 'rimatura', 'Sinus', 'littus', 'isthmus', *Nuotta nostetaan mustan mäntereen malohon (malohon = ? äärde, randa)*, *Emon Marian malosta (malosta = ? kõrvalt)*, *neitosen malussa* 'in pudendis virginis', *malo* i. e. *haawan suu...* 'apertura vulneris', *malohon* i. e. *haawan suuhun, suu malohon...* i. e. *haawan suu, josta rauta on raapassunna, malonen* 'apertura — rimatura' jm., *Renvallil malo, on (~ mallo), malu, un* 'fissura l. rima hiscens', 'Spalte', *haawan malo* 'apertura vulneris longior', *maan malo* 'vallis longa', *ranta-malo* 'sinus minor maris', *miesten malulla* 'inter l. juxta viros', *Lönnrotil eelnevate järgi malo - malu* 'spricka, remna, klyfta', juba nähtud liitsõnade lisandusega (*maan m., haawan m., rantam., suu-malo*), kusjuures täheldatagu vaid pl. *suumalot* 'betselstång' ja tõlgituna väljendit *emon Maarian malosta* 'från modren Marias sköte' (*malosta = sülest!*).

Sm. rahvakeelest pole Sanakirjasäätiö arhiivis allakirjutanule selle sõna kohta materjale kätte puutunud. Kui see kõnekeeles praegu veel esineb, siis võimalikult põhjasm. murdeis, ja sääligi haruldusena. Seda huvitavamad on järgnevad põhjapoolsema Soome rahvaluulest põimitud andmed, mis loodetavasti aitavad selgitada selle sõna õiget, sõnaraamatuis mõnigi kord vist küll ebatäpselt fikseeritud algsemat tähendust. Põhja-savo murdest märgitagu järgmised teatmed: SKVR (= Suomen Kansan Vanhat Runot) VI, 2 lk. 1188 *Luota Luojan kaikkivallan, Emon Marian malosta* (= vist 'veerest, kõrvalt, juurest'), VI, 1 815 *Sonkajärvi Jos oksa pahan teköö, Mallo mettä keittäköön* (*mallo = ? puukülg, -tävi*). Põhja-häme loitsudes: SKVR

IX,⁴ 225 Keitele *Sima rauvan suun malollen, Mesi rauvan rantehellen!* (NB *malollen - rantehellen*). Lõuna-Pohjanmaa rhvl.: SKVR XI 212 Korttesjärvi *Kirkon kirjavan sivuhun, Miehen makavan malohon* (~ alamärk. *maloon*; NB *sivuhun - malohon*). Kesk-Pohjanmaalt: Y. H. Wennola, Väh. Kirj. XXV, lk. 78 Muhos *Rasva rauva sūmalosta*. Sagedaim on käsiteldav sn. Põhja-Pohjanmaa rahvaluules: SKVR XII,² 155 Suomussalmi *Tuhatmalkosen malosta, Satalaudan lappiosta*, 204 Paavola *Kirkon kirjavan sivulle, ... Sata-malkasen malahon* (~ *malohon - lantehille*), 377 Suomussalmi *Sata lauuan lappeahan Tuhat malkosen maluhun* (jutt on ilmesti kiriku küljest), 198—9 Kärsämäki *Kirkon kirjavan sivulle, Satalauuan lantehille, Satamalkosen malohon*, 56 Kajaani khk. *Sisältä lihan sinisen, Maksan karvasen malosta*, (Gananderi kirjapanek) 141 *Kiven kirjavan sisähän, Maxan karvasen malohon*, 792—3? Kuhmoniemi *Kulje kuuron äärtä myöten, Sammalen maloja myöten!* (mesilane käigu), 924 Kainuunmaa *Nouse kaste kallioista, Rasva rauan suumalosta*, SKVR XII,¹ 770 Sotkamo *Jos oksa [pahan tekee], Mallo (= kylki) [mettä keittämähän], Jos mallo [pahan tekee]...*, 785 *Jos mallo pahan teki* (= ? puukülj, -tüvi).

Genetzi sõnaloeteludes puudumisest hoolimata sõna on SKS-i arhiivi andmeil tuntud ka krjP rahvakeeles: Kiestinki-Sohjanansuu murd. (H. Pukki andmeil) *mal|o, -oñ, -uõ* 'matala, ei kovin süvä, etup. pitkästä matalasta meressä, järvessä lähellä rantaa', *malot rannat, pitää nuotta laškiä maluõfe* (malosta lähtien, malon luota merelle päin), *malompana* (= madalamas vees, rannale lähemal) *ollah kalaset päiväpajissošša, vejän apajam malona* (= puoli nuottaa vain vedessä), *malosekkaļi šoutõa* 'soutaa matalaa myöten, läheltä rantaa', vrd. ka verbi *malottaõ* 'näkyv pohja, näkyv, ettei ole süvä (veneessä sanottu)', Vuokkiniemi (I. Marttise teatel) *kun ois käsi kiän malošša* 'kun oisi saatavissa' (saadaval, käe-jala juures, näit. arst), Oulanka (H. Hilippälä teatel) *malona* 'rannan lähellä'. Krj. rahvaluulest kuuluvad siia: krjP SKVR I,⁴ 433 Latvajärvi *Maksan kar[voaisen] malo[o]n* (~ *Reunalle...*), 589

Tuhkala (seletustes) *selkä puun malloa vasten* (puukülg), rajakrj. VII, § 529 Ilomantsi *Maksan karvasen malohon* (-sisähän), krjL SKVR II 114 Repola-Lentiera *Kenen on suumalo somempi* (suumalo = ? pale, nägu ~ kasvot), 120 Rep.-Suulaansaari *Kenen suumal on somembi...? Revon on suumal somembi*, 121 ib. *Jänön suumal on somembi*.

Eestist tuleb esitatud sm. ja krj. sõnade ühenduses mainida VNg *mala* 'mererand' (Saarest, Lisasõnastiku kuues jätk) mille kohta vt. Loorits, EK 1929, lk. 175—6 (Hurda rahvaluulekogu teatel sääl: *madi mala* — mererand liivaga, *selli mala* — mererand kruusaga, kohanimed). Loorits tsit. k. peab e. sõna kahtlemisi läti laenuks, vrd. lt. *mala* 'der Rand, das Ufer, die Grenze samt dem Umgrenzen, der Ort, die Gegend', tähendades esitatud VNg materjali puhul ms.: „Selliste kohanimede esinemine kaugel Viru rannas paneb kohe mõtlema, kas siin ei ole tegu mõne vanema (vast isegi balti?) laensõnaga või on siin tegu hili-semate läti kolonistide mõjuga.“ Ettevaatus läti laenu oletamisel on enam kui õigustatud, nagu peaks selguma järgnevast.

Esitatud sm., krj. ja eesti sõnade häälikuline ühtekuuluvus (*mala* ~ *maloi* > *malo* ~ *malu*, kaks viimast edasi tuletatud tuntud *oi-*, *u-*sufiksiga) ei vaja selgitust. Semasioloogilisest küljest on sirgjooneline ainult e. *mala*. Sm. rahvaluulenäiteis domineerivad juhtumid, milledele on omane tähendus 'veer, äär' resp. 'külg' (vrd. *malosta* ~ *Luota, malohon* ~ *sivuhun*, *malosta* ~ *lappiosta*, *sivulle* ~ *malahon*, *malohon* ~ *lantehille*, *maluhun* ~ *lappeahan*, *Sisältä* ~ *malasta* 'küljest'?, *äärtä* ~ *maloja*, *mallo* 'külg', ? 'tüvi' (kui see oma ebaootuspärase -ll-iga siia kuulub). Ka loitsudes esinev *sāmalo*, *suumalo* (*rauoa sāmalo*, *rauan suumalosta*, eriti *rauuan suun malollen* ~ NB *r. rantehellen*) kuulub siia oma tähenduse erilaadsusest hoolimata, sest *rau(v)an*, n. sg. *rauta* 'raud' tähendab siin ilmselt mingit terariista, võimalikult just metsatõis tarvitavat kirvest, ja kirvel on soome k. ka 'suu', vrd. Lnr. *kirveen s(uu)* 'yxbett' (= [lapik] kirvetera, kirjakl. *kirveenlape* — huvitaval kombel nägime äsja *lape*-sn. sugulast *lappio*-t vahelduvat sõnaga *malo*!),

samuti nagu tal on 'nina' ja 'silm' (e. *kirvenina*, -silm, sm. *kirveensilmä* jne.). Niisiis *rauan suumalo* tõlge oleks 'kirve (resp. noa) terakülg, -äär'. Lnr. *suumalot* 'betselstång' (= suurauad, ?kangrauad; vrd. sm. rahvakeelest lisaks näit. I. G. Toivonen, Suomi III o. 2. j., lk. 94 *suumalo* 'kuolaimet') sõnas on liitosaks arvatavasti sama *malo* 'äär, veer'; tuletatagu ainult meelde, et ka rootsi keeles 'Schneide' (sm. *kirveen suu*, rhvl. *rauan suumalo*) ja 'Gebiss (am Zaum)' (äsjane sm. *suumalo*) väljendatakse ühe ja sama sõnaga 'bett'. Sm. sõnaraamatute andmeist, mis osalt on pärit rahvaluulekeelest, üks osa viitab selgesti algtähendusele 'äär, veer' (*mantereen malohon*, *Emon Marian malosta*, *miesten malulla*, vist ka *ranta-malo*), *haawan malo* tõlge 'apertura vulneris longior' (= piklik haava-avaus) võib ehk äsjanähtud *rauan suumalo* taoliste rhvl. väljendite väärkäsitamisest tekkinud olla. Teiselt poolt kõige seni nähtuga vastuolus on täh. 'Spalte' (vrd. ka *neitosen malussa*, vrd. sm. *pillu* ~ e. *pilu*, krj. *rago* 'vulva'), sellest allpool. KrjP *malo* 'rannaäärne madalik' liitub lähedalt juba tuntud 'veer, äär' jm. tähendustesarjaga, veel enam Vuokkin. *kiän malona* (= käe juures, käepärast, saadaval) ja Oul. *malona* (= ranna lähedal, veeres) ning rhvl. *malo[on]*, *malohon* (~ *Reunalle* = äärde), *malloa* (puukülge, -tüve?). KrjL *suumal(o)* (~ *kasvot* = nägu) on kergesti tuletatav algtähendusest < 'suuveer, -äär'.

Tähendusküljest 'Spalte' ei saa öelduga veel mööda, sest et see käesoleval korral on tõsiasjaline. Pääle seda tähendava *malo* on veel sellekohaseid edasituletisigi, Lnr. *malous* 'notvak', *malavus* 'notvak, hvarifrån noten lyftas'. Viimastega ja sm. *malo* 'spricka, remna, klyfta' sõnaga on T. I. Itkonen, SUSA XXXII, 3 lk. 72 (nr. 596) usutavalt ühendanud lpl sõna *möalus*, g. *möälluz*, lpK *mua|nas*, g. *müäl-laz*, lpKld. *mua|nas*, g. -*älas*, lpT *mjä|ll^ε*, g. -*ll^ε* 'rantasula (keväällä)' ja kaheldes (häälikulisil põhjusil on kahtlused täiesti õigustatudki) tšr. *nol* 'nicht zugefrorene stelle am eise, wuhne'. Kalima SUST XLIV, lk. 161 on käsitelnud põhjavn. murdesõna *malááidукса* 'wuhne, in die das schleppnetz beim fischfang im winter eingelassen wird' ja vasta-

vat verbi *malájdать* 'unter dem eise fischen' kui lmsm. laene. Laenusubstraadiks oleks K. arvates võinud olla oletatav vps. **malaj|dus*, tüvi *-dukse-* ja verb **malajda-*, mis etümoloogiliselt kuulunuksid ühte äsjamainitud sm. sõnaga *malavus* 'wuhne, aus der das schleppnetz aufgehoben wird'. Kui kõnealune sm. (? vps. > vn.), lp. ja (??) tšr. 'Spalte', 'rantasula', 'wuhne' täh. sõnapesakond pole ülemalnähtuist hoopis lahutatav (mis pole võimatu, kui vn. laenu seletamiseks tuleb appi võtta vps. *verb*, vrd. teiselt poolt sm. Renv. teisiti asenenud verbi *malo|un, -uta* 'rimosus fio', 'spaltig werden'), siis tuleks algtähendusest 'veer, äär', 'rand' lähtudes oletada, et teatavail *mala*-sn. tuletisel ja liitsõnul juba varaselt arenes tähendus 'rannaäärne jääauk' (lp. vastel ongi just täh. 'rantasula'), edasi soomes näit. **maloi-avanto* > **malo(i)*, millest pärast arenes üldisem täh. 'Spalte'. Selle oletusega tuleb aga ettevaatlik olla, eriti kuni sm. rahvakeelest pole saadud kinnitavaid lisamaterjale. Sm. rahvaluulest põimitud näiteis, nagu nägime, on *mal(l)o* valdavas enamikus juhtumeis võimalik, ja koguni vajaline tõlgitseda 'veert, äärt, külge' tähendavaks. Ainult paaril korral, kus ta esineb parallelismis sõnaga *Sisältä, sisähän* (~ *malosta, malohon*) tuleks küsimusse teda tõlkida sõnaga 'Spalte' (= praost, prakku ~ seest, sisse). Kuid sääligi see pole sundivalt vajaline, sest parallelistlikud *sisähän ~ malohon* ei tarvitse tingimata olla sünonüümid, vaid *malohon, malosta* võiks ehk tõlkes kuuluda ka 'veerde, juurde, kõrvale', 'veerest, juurest, kõrvalt'. Parallelismis *sisähän-*, *sisältä-* sõnaga võis *malo* tarvitusele tulla ka rahvakeeles haruldase, tähenduselt ebamäärase sõnana. Seda arvestades pole ka sugugi kindel, et Kalevalas *malo* tuleks tõlkida 'pragu, lõhe', nagu seda (Renv. ja Lnr. sõnaraamatu põhjal, milles *malo* esineb ainult tähenduses 'Spalte') on üldiselt tehtud, vrd. näit. Kalevala II, Selityksiä (SKS Toimetised 48, a. 1901) *Malo* 'rako, halkeema, loma', ka *Sa a r i m a a*, Kalevalan sanasto 26. Kalevalas endas vastav tekst ühel juhul ilmselt annab *malossa* tähenduses 'veeres, juures': Kal. XLVI: 359 *Luona kuun, malossa päivän* (NB parallelismis adverbiga *Luona*). Kahel korral on tegemist äsja-

käsiteldud rahvaluulevärssidega, milledes täh. 'Spalte' kahtlemisi võiks küsimusse tulla: Kal. V: 142—3 *Kiven kirjavan sisähän, Maksankarvaisen malohon* ja XLIX: 257—8 *Kirjavan kiven sisässä, Maksankarvaisen malossa*.

Kokkuvõtteks tuleb käsiteldava lmsm. sõnapere kohta öelda: on vaidlematu lmsm. 'äär, veer, külg, rand' tähendava *mala, malo (mallo?)*, *malu* olemasolu, millega reservatsioonidega võiks ühtekuuluvaks lugeda ka kõnesolnud 'pragu, lõhe' tähendavad sõnad, arvestades viimaste esialgse tähendusena võimalikku 'rannaäärne jääavaus, -pragu'. Kui osal käsiteldud sõnaperest materjalide lisandudes osutub tingimata vajaliseks pidada primaarseks tähenduseks 'pragu, avaus', siis see osa kuulub hoopis eri tüvesse, sest viimasest alg tähendusest lähtudes tundub täiesti võimatuna kõnealuseid 'äär, veer jne.' tähendavaid sõnu viimasega mingi tähendusarengu kaudu ühendada.

Lmsm. *mala* jne. tähenduses 'äär, veer, külg, rand' leiab tuge ka etümoloogiliselt vastelt mordvas. Viimasena on võimalik esitada järgmine mrd. adverbijuhtum: P a a s o n e n, Mordw. Chrestomathie, lk. 92 (nr. 431) *mala-*: ersa *mala|šo*, mokša *-šä* 'in der nähe', ersa *-sto*, m. *-stā* 'aus der nähe', *malas* 'in die nähe, an', *malav* 'in die nähe'. M. E. J e v s e v j e v oma teoses Основы мордовской грамматики² 234 (§ 203) annab ersast sama adverbi: *Мала-со* 'близко от чего, к чему, близ чего', *Эрян ведь маласо* 'Живу близко от воды, к воде, близ воды', *Маласто* 'с близкого места', *Маласто сайть* 'Возьми с близкого места', *Маласто састь* 'Пришли с близкого места', *Малас* 'близко к чему', *Кудо малас пачкодинь* 'Дошел близко к дому', *Сак малазон* 'Подойди ко мне (близко)' jne., *Малав* 'направление — на вопрос *ков* — куда?', *Сак малав* 'подойди близко', *Шкась малав пачколи* 'Время близко подходит'. Võetagu veel mõni näide tekstidest selle mrd. adv. valgustamiseks: P a a s o s e m. t., lk. 2 ersa *malasto musak* (= ligidalt leiad), 16 ersa *arás... jožo malas targitšat* (= sul pole ihu, rinna vastu tõmbajat, armsamat), K l e m m, A Pannonhalmi Főapátsági Főiskola Évkönyve 1916/17, lk. 23 ersa *sif, vana malasit!* 'Jönnek, im közel

vannak!' (*malasit* = nad on ligidal), 38 *moltš malav* 'Közelebb ment', Paasose ersa rhvl. SUST LXXVII, lk. 56 *tefakañ dušan malas* 'in meines Bruders, meines Herzens, Nähe', 79 *koda pačkočf šiñ i malav* 'Als sie in die Nähe kamen', 88 *gorod malas son pañize* 'trieb sie in die Nähe einer Stadt' jne. Need üksmeelsed andmed, mida võiks *ad libitum* lisandada, kõik esitavad mrd. üldtarvitatava adv. resp. postpositiooni *mala|šo, -sto, -s, -v* täh. 'juures, juurest, juurde' resp. 'ligidal, ligidalt, ligi(dale)', mille tüve häälikuline ühtesattuvus käsiteldava lmsm. *mala*-sõnaga on ilmne ja mille semasioloogilist lähedust viimasele ('veeres, ääres, kõrval' ~ 'juures, ligidal' jne.) ei ole mõtet minna pikalt tõestama, eriti kui lmsm-gi keelis leidub koguni temale sisuliselt nii lähedasi väljendeid kui krj. *kiän malošša* ja *malona* (vrd. eespool). *Budenz* on mrd. adverbiga *malasa, -sta, -s* jne. ühte asetanud ung. käändelõpu *-nál, -nél* (= millegi juures, vrd. *nálam* = minu juures jm.), mida praegu hääks ei kiideta, vt. Szinnyei, NyH⁷ 133.

Lubatagu lõppeks käsiteldava sõnapere puhul veel avaldada üks reserveeritud arvamus eL postpositioonide (Wied.) *mano, mann, mant* = *jüre, jüres, jürest* puhul. *Ojansuu*, Vir. 1909, lk. 132, tähendab nende kohta: „Muoto *mano* on varmaan illatiivi (ennen *manohon*), *mann* lyhennys eteläviron inessiiviä *manon*, aiemmin *manohn*, *mant* muoto lienee käsitettävä samantapaiseksi muodostukseksi kuin viron *kodunt* kotoa, jota käytetään elatiivin *kodust* rinnalla ja asemasta (merk. „von Hause“)...; aiemmin siis *manont*, siitä *mant*.“ O. ühendab need etümoloogiliselt Wied. järgi lõuna- ja kagu-e. murdeile omase sõnaga *manu* 'Haus', vrd. *kõik elud ja manud* 'alle Wohngebäude', pidades viimase tuletiseks Wied. *manuline* 'Miteinwohner, Einwohner bei einem Anderen', *m(anuline) naine* 'Wirtschafterin'. Täendusõpilisest küljest ei ole O-l õnnestunud oma mõtet motiveerida. Eesti kõnekäänus peituv *manu* on oma alg-tähenduselt ja muult olemuselt nii ähmane, et Wied. antud tähenduski võib olla ainult umbkaudne, vaevalt tema täh. on täpselt 'Haus'. Soome sugulasena, mille olemasolu O. näikse kujutelnud („Puuttumatta tässä yhteydessä näiden

viron sanojen suomalaisiin sukulaisiin..“), võiks kõne alla tulla ainult Renv. *manu*, *un ~ manut* = *manner*, *nteren* 'terra continens...', 'festes Land', ja seegi sugulusvahekord oleks semasioloogilisil põhjusil väga küsitav. O. häälikulised põhjendused ei pea nüüdisajal enam paika, näit. kui eL *mano* oleks illatiiv, ta esineks kindlasti kujus **mañno* (< **manohon*), mida kusagilt pole allakirj. teada kirja pandud ega kuuldud; inessiiv (**manohn* >) ei saaks kogu kagu-eestis anda kuju *mañ*, *man* (vrd. setu), vaid see oleks **manoh* või kulununa midagi muud; *mano ~ manu* vokaalivaheldus (mõlemad on eL sõnad!) teeb raskusi, jne. Lühidalt, eL *mano*, *mant*, *man* postpositsioonide seletamisel tuleb see *manu* küll kõrvale jätta. Selle asemel peaks võima nendega ühendamisele tulla meie äsjane tuttav (**maloi* >) *malo* täh. 'veer jne.', eriti arvestades tema mrd. sugulase *mala-* tähendust 'juure|s, -st, juurde' ning viimasele lähedasi sm. ja krj. väljendeid. Häälikulisest küljest võidakse selles ühenduses, kui soovitakse, kahelda, kuid ka sellest seisukohast pole ühendus motiveerimatu. Vaheldus *-l- ~ -n-* on lmsm. keelis küll haruldane, kuid võrreldagu selle puhul siiski sm. *ääni*, krj. *eäni*, aun. *eäni*, vps(L) *än* ~ e. *hää*l (*h-* sekundaarne, vrd. setu algupäraselt üld. *äl*), lv. *ēl*, *ōl*, vadjas Mustose jär. *ääli ~ ääni* või teiselt poolt selliseid dissimilatoorseid *n ~ l* vaheldumise juhtumeid nagu sm. *melto ~ mento*, *velikulta ~* (ingeri Soikkola, Porkka jär.) *velikunta*, e. *minia*, sm. *miniä ~ vpsP* (Tunkelo käsikirj. jär.) *miļ*. Vt. ka lmsm. *-l- ~ -n-* vaheldusi Ojansuul, KAÄH, lk. 73—4. Niisuguseid artikulatsioonikomistusi jm. vaheldusjuhtumeid arvestades oleks kujuteldav ka (assimilatoorselt) *mala* > **mana*, **maloi-* > *mano-*. Latiivne *mano* < **mano(i)-n* < **malo-n*, s. t. on moodustatud latiivse *-n-*iga (vrd. näit. setu *alä* 'alla', Kettusel VKÄH², lk. 98 *tagä* 'taa', *anä* vadjast, sm. vana kirjaki. näiteid Rapo- lal, Suomen kirjakielen historia I, lk. 241). Kuju *mant* < **man|ta* (vrd. e. *alt* < *al|ta ~ ala*, *mant* ~ **mana*, **manoi*), niisiis oleks algne partitiiv. Ekstsessiiviks (< **malointa*, **manointa*, **malanta* vms. — vrd. e. *kodunt*, *tagant*) teda pidada pole julgust, sest see pole omane eL murdeile (vrd.

se. *koittōst, takkăst* ekstsessiivide asemel). *mann* (*mañ, man*) võiks olla essiiv-lokatiiv, niisiis < **mala|na* resp. **malot|na*, **manana*, **manoina* (? või varaselt assimileerunud konsonantüvest saadud **man-na* ?), vrd. krj. *Malona*. Sisekadu viimasel pole küll ootuspärane, kuid peame arvestama käsiteldava sõna kui postpositiooni püsivat asendirohutust, mis on võinud põhjustada erakordse sisekao. Kui sisekadu on toimunud enne *-l-* > *-n-* dissimilatsioon, siis see eL erielu-aegne *-ln-* > *-nn-* (vrd. näit. lvi *uqñD, tuñD* < sekundaarsest **tulnut, *olnut*). Ent need häälikuloolised spekulatsioonid võivad olla ekslikudki, ja ikkagi võib jääda püsima *mano-*, *mant-*, *man(n)-* kuuluvus ülemalkäsiteldud sõnaperesse, sest lauserohutuile partikleile on muidugi tihti-pääle omased raskelt-rekonstrueeritavad kulumised. Võrreldagu ainult *mano*-sn. sünonüümi, postpositionaalse *juur-(d)e* arengut e. rahvakeeles, kus näit. Hää-l *tua juure* > *tuare* (vt. Looritsa tsiteeritud teksti EK 1929, lk. 172), ja liivis, kus vastav partikkel esineb kulunult *jur, ju'r* (~ *ju'r[ä]*, *ju'râz, ju'r*) 'zu; hinzu', *jûs, jû's, jû'ssâ* (~ *jûrs*) 'bei', *jûst, jû'st, jû'stâ* 'von' kujul (vt. Kettunen, Livisches Wb.). Edasi väärib siin meelde tuletada *luo* 'juurde'-postpositiooni lühenemisi, koguni käändelõpu tasemele nihkumist krj.-aun.-lüüdi k. alal (vt. näit. lüüdi Sununsuu *ko-di-luu ~ ko-dinnu* jm. Ojansuu I, KAÄH, lk. 67—8), (*keran* >) *kere-*, *ker-*, *kel*-postpositiooni ning vpsP ja vpsK komitatiivkäände lõppu *-ke*, vpsL komitatiivi lõpu *-mu, -mud* (~ sm. *myötä, e. mööda*) ning eesti *ga*-komitatiivi arengut (vt. näit. Kettunen, Vir. 1922, lk. 104—5). Niisuguseid rõhuta-olust tingitud keelearengu „tujusid“ silmas pidades ei tohiks kõnealuse eL *manu-* jne. postpositiooni häälikulise külje anomaaliad keelda seda ühendamast *mala-* sõnaperega, millega ta semasioloogiliselt hästi sobib.

Kõige viimaks on põhjust veel tagasi tulla Looritsa tõstetud laenamisleemi juurde. Kõnesolnud lt. *mala*, millega Mühlenbach-Endzeli ni sõnaraamatus (s. v. I *mala*) seltsib veel leedu *mala* 'Land(schaft)' (< lt.?) ja *lygmalis* 'bis zum Rande voll', peetakse tsit. teoses teistes i.-eur. keeltes sugulasi (vrd. albaania *mal* 'Berg' jm.) evivaks

sõnaks. Lt. ja leedu tähenduste ühtivust arvestades (täh. 'Land(schaft)', 'der Ort, die Gegend' on ehk hilisem — vrd. e. *veer* ja setus üld. *mī vērēH* 'meie pool, meie ümbruses, meie maal') võiks selle algbalti täh. olla 'der Rand' ja sellisena ta, kuna ei näi olevat häälikulisigi vastuolusid, sobiks ülemalkäsiteldud lmsm.-mrd. sõna substraadiks. Niisiis on olemas võimalus, et viimane on vaid võrdlemisi vähe-seid vanu balti laene (vt. Kalima, Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat, lk. 191—2), mis pääle lmsm. keelte on laenatud ka volga-sm. keeltesse, käesoleval korral mrd. keelde. Kuid see küsimus jäägu juba baltoloogide otsustada. Kui peaks osutama, et kõnealuse balti sn. muud indoeuroopa vasted on temast eraldatavad ja sõna on spetsiaalselt baltiline, siis võiks küsimusse tulla ka vastupidine laenamissuund, lmsm.-volgasm. poolt balti keeltesse.

2. Sm. *olotta* 'palju', 'rikkalikult' jt. puhul.

Renvalli sõnarm. annab sm. *olo* ms. tähenduses 'abundantia', 'Ueberfluss': *on oloksi* l. *olotta rahaa* 'satis l. abundanter est pecuniae'. Lönnrotil on sama näide tõlgitud 'finnes rundligen l. ymnigt penningar', temal esineb aga edasi *otat otria (ohria) oloksi* 'du tager korn rundligen' (Kanteletarest pärit lause) ja siiakuuluvaid tuletisi: *olohka, olohki, olohko* 'rundlig, riklig; ymnig', *olohkalta on miehiä tässä kylässä* 'karlar har man i öfverflöd här i byn' jm., *olollinen* ms. tähend. 'rundlig, öfverflödig, ...', *olollisesti* 'öfverflödigt, tillräckligen', verb *ololtaa* 'hinna till, vara rundlig', *olova* 'rundlig, riklig, yvrig; rymlig', *o. onni* 'rundlig lycka', *olevahko* 'som är någorlunda rundlig; för mycken, besvärlig, tung', *on o. työtä* 'det finnes mycket l. mer än nog arbete'. Esitatud Lönnroti ainestik võib osalt olla krj. päritoluga. Nende ridade kirjutamisel juhuslikul käepärist olevate mõningate krj. ainestike tõestusel on käsiteldaval sm. juhtumil vasteid karjalaski: SKS-i arhiivist käsikirj. Suojärve *olovahko* 'melkoisen paljon', *olovahkon olehto keittäniuh* (= kaunis palju olete keetnud), *olovahuväni* (rhvl. meelitussõna abielumehe kohta), *olova* 'antelias?'

rhvl., Rugajärve *onovahko* 'paljon' (< *oleva*-). Täenduslikult eelmisile kaunis lähedane on Ahlqvisti Wotisk Grammatik, lk. 104 vadja rhvl. *Õlewõisē õwweza* (= rikka [mehe] õuekesel) ja Eesti ingerist allakirj. Rosona m. pääjooned, lk. 69 noteeritud *olevikas* 'jõukas'. Nii omapärane kui ka näikse esitatud andmestikus esinev tähendusrühm 'rikkalik', 'palju', 'rikas', on meil siin siiski kahtlemata kõikjal tegu lmsm. *ole*-verbitüve (selle kohta lmsm-s ja vasteid kaugemais sugukeelis vt. Margil ÖESArm. 1932, lk. 14—20 ja 30) tuletistega. Äsjases ainestikus leiduva sm. adverb *olotta* 'reichlich' on Wiklund, SUST X, 1, lk. 272 ühendanud lpN *ollo ~ hollo*, *oallod*, lpL *öllō* 'viel' sõnaga. Edasi kuulub nendega ilmsesti ühte Wichmanni poolt Tscheremissische Texte, lk. 109 (nr. 1330) tšr. verbi *ul-, ðl-* 'sein' = sm. *olla* all esitatud KB U *ù-lä* 'was vorhanden ist, all, ganz' (- täh. 'es gibt, es ist'). Lmsm. *olla*-verbiga ühtekuuluvaks on viimast tšr. sõna W. järgi käsitatud ka Mark, tsit. k., lk. 40.

Kui *ole*-tüve tuletistel sm.-ugri keelte alal on nii laialt, võib-olla kaunis vana pärandina ms. tähendus 'palju', siis olgu lubatud sellekohast sõna-arendit ka mordvast otsida. Paasosel, Mordw. Chrestomathie, lk. 88 (nr. 363), leidub ersa *lamo*, mokša *lamä* 'viel', *lamäs* 'lange', vrd. ka tsit. t., lk. 58 ersa *a-lamo* 'wenig, ein wenig' (= ei-, mittep palju), mis sääl (lk. 88) on etümoloogiliselt ühte asetatud sm. sõnaperega *laama*, *lamu*. Viimane ei saa vist küll semasioloogilisil põhjusil käesoleval korral arvesse tulla (Lnr-I täh. 'stort fält; stor hop, hög; skymning jne.') ja näikse olevat suguluses pigemini e. *lamama*-sõnaperega, nagu Ojansuu, Suomal. paikannimitutkimusta I, lk. 136 on arvanud. Lnr. *laama* 'stor hop, ymnighet' ~ *läämä* 'ymnig, flytande', *laamalla*, *läämältä* 'ymnigt', 'rundeligen, flödande, öfverflödigt' taas paistab olevat deskriptiivne moodustis (vrd. ms. *ā ~ ä* l. silbis), nii et sellele oleks riskantne otsida vasteid koguni kaugemaist sugukeelist. Sõna deskriptiivset iseloomu arvestades pole muidugi päris võimatu, et ka kõnealune *lamu* häälikulisist vasturääkivusist hoolimata kuulub ühte *laama*-sõnaga. Teiselt poolt on semasio-

loogilisest seisukohast täiesti vaidlematu arvata mrd. *lamo*, *lamă* ülemalkäsiteldud lmsm., lp. ja tšr. 'palju', 'kõik', 'rikkalikult' tähendavasse sõnaperesse, s. o. mrd. ersa *ulems*, mokša *uləms* 'sein; werden' (= sm. *olla*, *Paasonen*, tsit. t.) verbi tuletiseks, mis vastaks lmsm. verbaalnoomenile *ole-ma*. Sufiksi kohta mordvas vt. näit. *Je v s e v j e v*, Основы морд. грамм.², lk. 28, § 35,8 (*рамамо* 'покупка' verbist *ramams* 'покупать' jne.), Lehtisalo, SUST LXXII, lk. 96 (ersa *eřamo* 'das leben' verbist *eřams* 'leben', mokša *kunda-ma* 'handhabe, griff z. b. an der tür' verbist *kundams* 'anfassen, greifen' jne.). Mordvas tuleks lähtuda verbaalnoomenist **ula-mă*, **ula-mo* > *lamă*, *lamo*, kusjuures 1. silbi *u* kadus mordvale omase algse *a*-vokaalse 2. silbi rõhulisusest tingitult, vt. *Paasonen*, SUST XXII, lk. 52 jj. (§ 48) ja 103 (§ 88) ersa *umaf* 'apfel' ~ mokša *maf*, mokša *ufa-ms-fams* 'blasen' jm.) ja *Ravila*, FUF XX, lk. 110. **ula-mo*-resp. **ula-ma*-noomeni oletamisel on vaid see raskus, et *ulems-*, *uləms*-verbi *ma*-tuletisel (vrd. Lehtisalol l. c. *kildəms* 'anspannen' — ersa verbaalnoomen *kildəma* 'pferd;haustiere, vieh') *-la*-silp pole nähtavasti ootuspärane. Kuid on siiski olemas verb, milles (vt. *Ravila*, tsit. t., lk. 115) lmsm. 2. silbi *e*-le vastab mrd-s *a*, nimelt mokša *nolams* 'lecken, ablecken' ~ sm. *nuolla*, tüvi *nuole-*. Niisamuti peaks võima kujutella ka lmsm. *ole*-verbi vastena mrd-s **ulams* (~ *ulems*, *uləms*), mille ootuspärasemaks *ma*-noomeniks oleks oletatud **ula-mă*, *-mo*. Sellest häälikulisest probleemisõlmest hoolimata on mrd. *lam|o*, *-ă* siiski semasioloogilisest küljest ja sisemise tõenäosuse põhjal nii lähedane käsiteldud lmsm., lp. ja tšr. sõnaperele, et on kiusatust teda pidada nende etümoloogiliseks sugulaseks.

3. Eesti *istu*-tüüpl lmsm. adverbide puhul.

Lüüdi murdeis torkab silma *đi*-line adverbiderühm: Sununsuu (J. Kujola, SKS-i arhiiv) *astuđi* 'jalan', *ištudđi* *ištudes* (= *istukile*), *šejzadđi* ~ *šejzudes* (= *püsti*, *seistes*), (*noyze*) *šejzadđi* 'seisomaan', (*azeta*) *kumadđi* 'alassuin', *nukkudđi* 'nukkuen', SUST LXIX, lk. 92 Šuoju *ni lendadi letta* 'eikä

lentämällä lentää', 108 *ibid.* *ni astudi matkatta, ni lendadi letta* 'ei jalkaisin kulkea eikä lentämällä lentää', 262 Mundjärvi *kumadi vierday* 'laskeutuvat suulleen', 263 *ibid.* *nouš šeižadi* 'Nousi seisaalleen'. Vrd. ka *-do*-list juhtumit lk. 258 *ibid.* *ambutay žehihon ja khaginän vastado* 'ammutaan [tervehdyslaukauksia] sulhaselle ja morsiamelle' (*vastado* = ? vastu), — kui see pole puhas teonimi (< **vastado*, vrd. sm. *vastuu*, l. c., lk. 240 *hokajdos* 'pistännästä', 184 *magados* 'nukkumasta'). Viimane näide, kuigi tõlke ebatäpsuse tõttu on raske teda kindlalt väärtustada, siiski arvatavasti ei kuulu eelmiste rühma. Äsjased *-di*-lised näited aga paistavad olevat nii läbipaistvad, et neist nagu ei maksaks pikemat juttugi teha: välja arvatud *kumadi* neid kõiki kui verbipõhjalisi adverbe võiks pidada tuntud lmsm. instruktiivse infinitiivi (vrd. sm. *astuen, istuen, lentäen* jne. < **astuđen, *istuđen, *lentäden*, vrd. ka krj. tüüpi *kiskuõn* 'kiskoessa, kiskoen', *aštuõn* O ja n s u u KAÄH, lk. 114, 123) otse-seiks vasteiks. *i*-vokaali saaks seletada nende nõjumisest lmsm. (pluraalseile) *-in*-instruktiividele. Ei saa siiski tähendamata jätta, et niisugusel korral *-n*-i kadu ei tundu täiesti ootuspärasena¹, vrd. näit. tsit. t. instruktiive Mundj. lk. 197 *mo lembin* 'molemmat', 207 *kaikin* 'kaikki', 249 *hüvinki* 'Hyvinkö' (siiski näit. *ibid.*, lk. 198 *piäi* 'päin', *-n* > Ø), Kendjärvi lk. 23 *ühöksin stbin* 'yhdeksän sulkaa kultakin', *kümmeñin* 'kymmenen kultakin'. Niisiis kõnealused ld. verbaaladverbid häälikuliselt pole ikkagi päris täpsed sm. *istuen*-tüübi vasted. Viimastega võrreldes on nad tähelepandavad ka selle poolest, et esinevad ld-s vaid mõnel kivinenud juhtumil, kuna soomes ja krj-s *-*đen-, -*đen-*moodustised on verbi harilikud infiniitvormid.

Arutlemist väärib kõnealune ld. adverbiderühm siiski seepärast, et tal on samuti üksikjuhtumitega piirduvaid vasteid teisis lmsm. keelis ja koguni mordvas. Siia kuuluvad ilmselt kõigepeält Kettuse LVHA I, lk. 62—3 ja II, lk. 53

¹ J. Kujola, Karjalan kirja², lk. 529 tähendab küll liüdi sõnalõpulise *-n*-i kohta: „Kadonnut se on samoissa tapauksissa kuin aunuksessakin“. Selle väite järgi *-n*-kaoline instruktiiiv oleks liüdis ootuspärane, vrd. aun. kohta O ja n s u u, KAÄH, lk. 69—70.

käsiteldud vpsL näited *seizud* 'seistes', *istud* 'istudes', mis selles vps. murdes kohati (näit. Kortlahel) esinevad ka *-t*-lõpulisina: *istut*, *sizut*. Sama adv.-tüüpi esindab ka vpsL *püštüt*: tsit. t. I, lk. 13 (*hibuseṭ päs*) *püštüt* '(juuksed pääs) püsti', 40 (*hibuseḡ libubat*) *püštüt* '(juuksed tõusevad) püsti'. Kettunen käsitleb need partitiivideks, täiesti õigustatult nendega rinnastades sm. adverbite tüübi *istua-lla*, e. Kodavere *išso* < **istuša* 'istudes' ja eL *saizu* 'seistes'. *-t* (resp. vpsP *-ĭ*-)lõpulisena on see adverbite tüüp nähtavasti tuntud ka põhjapoolsemas vepsas, vrd. vpsK-murdelises kirja keeles F. A. Andrejev, Literaturnij hrestomatij (3. õppeaasta, ilm. a. 1934), lk. 59, 60 *hüppähti siizut* (= hüppas järsku püsti). Vps. *-t* seletuseks tähendab K. tsit. t. I, lk. 63, et see on „kas lausefoneetilistel põhjustel või geminaatpartitiivi analoogial tekkinud“. Algupärase *-tt-* (> *-t*) järglane see küll ei saaks olla, vaid on tekkinud kas nii nagu tüübis *sarvut* (~ *sarvud* 'sarvekene', vt. tsit. t. I, lk. 46, Setälä, ÄH 221) või sellise *-tt-* ~ *-d-* vaheldumisena, nagu on konstateeritav pass. partitsiibi partitiives vpsL Kettuse tsit. t. I, lk. 65 *ajahut* 'päras, pääle ajamist, sõitmist' < *-utta* ~ sm. *ajettua*, karj.-aun. *ottahuḡ* jne. < *|-*uša*. Viimaste omapärasest seletuskatset vt. Tunkelol, FUF XXIV, lk. 25—28.

Kõnesolevate ld. *-di-* ja vps. *-d-*, *-t-* adverbidega on geneetilises ühenduses tõenäoselt krj. ja sm. (viimase keele kohta vrd. Kettuse äsjaesitatud seisukohta) väliskohakäändelised possessiivsufiksiga varustatud adverbid, milledest enamasti figureerivad juba eespool nähtud verbitüved. Nõnda leiame Genetzi TVKK, lk. 244 (§ 212) krj-st: „... ilmoitetaan tilaa tai asemaa myöskin sellaisilla muodoilla kuin *istuallah* l. *istuollah*, *kumoallah* l. *-llah* 'kumossa, kumoon', *püštüölläh* 'pystyssä, pystyyn', *šeizoallah*, *-eh*, *venüölläh* 'pitkälään, -een', joita ehkä paraiten sopii selittää vastaava in verbien I infinitiivin adessiiveiksi.“ Vrd. ibid., lk. 83 *istua* t. *-uo*: *-llah* 'istuallansa t. *-llensa*', 129 Poadene *püštüölläh*, 136 *šeizoallah* t. *-lleh* 'seisaalla, -lle', 125 *piuššoallah* = *piduhuzin* 'pitkin, pitkittäin'. Ojansuu KAÄH, lk. 111 peab, nagu Genetzi, krj. adverbite tüüpi *istuollah* < *istuql-*

lah ($u-a > uq$, enamasti krj-s veel edasi arenenud uq -ks) nn. 1. infinitiivi adessiiviks. R. E. Nirvi, Suistamon keskusmurteen vokalismi, lk. 54—55 aga peab siiakuuluvat krj. adverb *kumu_oq_lleh* 'kumolleen' oma 2. silbi diftongi poolest $a-e > ae > aq > aq > oq > o_{uq} \sim u_{oq}$ arengu tulemuks, niisiis ilmselt mõtleb selle lähtekohana instruktiivset infinitiivi (vrd. sm. *antaen, istuen* jne.; 2. silbi *a*-vokaali suhtes sobiks hästi võrrelda ld. *kumadi*). Eriti Genetzil esinev palatalisatsiooniga kuju (*kumoa*)*llah* võiks olla selle oletuse toeks ? < **kumadell-*, vrd. Oja *n-suu*, tsit. t., lk. 120. Muidu küll ka lätevorm **kumadall-* võinuks krj-s anda kuju *kumoallah, kumu_oq_lleh*, vrd. Oja *n-suu*, tsit. t., lk. 105, Nirvi t., lk. 47—8. N. oletuseks on tsit. t., lk. 55 arvatavasti tõuke andnud Suistamol paralleelselt esinev adv. *kumajlleh*, mille puhul ta arvab, et see võiks olla laen aunusest, „jossa voisi olla tällaisissa tapauksissa *aq*-diftongi (vrt. KAÄH s. 120). Murteessa, jossa ei *aq*-diftongia tavata, on ehkä tämä korvattu *aj*:lla.“ Niisiis selle pisiprobleemi lahendus kujuneb paratamatult kaunis keeruliseks. Kõnesoleva *aj*-lise variandi kohta vt. veel allpool. Suistamo murre, milles käsiteldavat adverbitüüpi esineb, on juba krj. ja aun. segamurre. Vähemal määral esineb teda ka puhtais *aun*. murdeis, nimelt E. Leskise Tulemajärven murteen vokalismi, lk. 90 teatel Salmis *sejzuq_lleh, kumu_oq_lleh* ja Tulemaj. Sirgoi kl. *sejz^oällèh* 'seisaallaan, seisalleen', *kum^oällèh* 'kumollaan, kumolleen'. (~ Tulemaj. Pallahe kl. ja ümbruses *sejzällèh, kumällèh*). L. oletab 2. silbis arenemiskäiku $aq \gg aq > a > o\grave{a}$, kusjuures küll *-y-* funktsioon jääb selgitamata. Kokkuvõtteks tähendatagu käsiteldava krj.-aun. adverb *kohta*, et 2. silbis *-ua-*, *-uo-*, *-üö-*-diftongilised juhtumid võivad tekkinud olla nii algsest *-uda-*, *-üda-* kui ka *-ude-*, *-üde-*st, teiselt poolt *-oa-*, *-ua-*-lised juhtumid (*kumoallah, seizoallah* jt.) niihästi *ada-*st, *ade-*st kui ka (*ua* <) *-oda-*st. Järgnevat sm. ainestikku arvestades tundub *-uda-*, *-üda-*, *-oda-*, *-ada-* loomulikuma lähtekohana (ühes näites esinev *-ll-* palatalisatsioon peaks siis olema mingi analoogia tulemus).

Kõnesoleval krj.-aun. adverbitüübil on tuntud vaste

soomes; näit. Renvalli sõnarm. *on istuvalla* l. *istua*... 'est in statu sedentis, est sedens', *panen istuvallen* l. *istua*... 'statum sedentis occupo, sideo', *nousen istuvalta* l. *istualta*... 'e statu sedentis me erigo', *pysyy seisoalla* l. *seisaalla* 'manet stans i. e. erectus', *nousi seisoallen* l. *seisaallen* 'in statum stantis se erexit', *kaatui seisoalta* l. *seisaalta* 'stans cecidit', *on...* *pystyällä* (= on püsti), *nousen...* *pystyällen* (= tõusen püsti), *pystyäneva* 'palus valde declivis', vrd. ka Lõnnroti sõnarm. s. vv. *istua* I, *pystyä* I, *seisaa*, *seisoa* II. Genetz, Partikkelimuodot, lk. 22 lausub meid huvitavate adverbide kohta: „-a-, -ä- (-va-, -vää-) päätteisiä verbaalinomineita: *istua*llaan, *istua*llaan (Nurm., Tohm.) l. *istua*llaan, -ltaan, -lleen; *seiso*all., *seiso*vall. (Jääsk.), *seisa*all., *seisa*ill. (Kurkj.) l. *seis*all. (Nurm., Tohm., Jääsk.).“ Sama t., lk. 26 on *istua*lla-tüübi alla kuuluvana esitatud ka edela-sm. (Kaarina, Eurajoki) stereotüüpsed adv.-kujud *ist(u)valtta*’, *seis(o)valtta*’, *makkav.*, *kykkyv.*, *laahav.*, *häräv.*, *nukkuv.* 'istua-lla-, -lta-, -lle- (-ni, -si, -nsa j. n. e.)'. Äsjaseist sm. näiteist kuuluvad käsiteldavate δ -liste (-*oda-, -*ada-, -*üda-, -*üädä-) adverbide hulka kindlasti vaid 2. silbis -oa-, -aa-, -ua-, -yä-lised juhtumid (*seisoalla*, *seisaalla* jm.), kuna -ova-, -uva-line tüüp võib algselt dentaalne olla (vt. Rapola, Pääpainottomain tavujen a-, ä-loppuised vokaaliyhtymät¹, lk. 6—37) ainult paiguti sm. murdeis; enamasti see viimane on lähtunud hoopis eri allikast, nimelt βa -, $\beta ä$ -partitsiipidest. Eri lähtekohaga tüübi moodustavad ka lühivokaalse 2. silbiga juhtumid (*istua*llaan, *seis*all.), sest neis on adverbide kujundav käändelõpp liitunud otse noomenverbi-tüvele (*istu*-, *seisä*-, *seisa*-). Samuti tuleb mõista ka -ai-, -ui-lisi näiteid (*istua*llaan, *seisa*ill.), ainult selle vahega, et neis on tarvitatud noomenverbi pluraaltüve. Samal viisil on käsiteldavate adverbide vasted nähtavasti kujundatud ka aunuses, kus Genetzi TAK-s esineb järgnev tüüp: lk. 90 *püsti*: -üilleh 'pystyssä, pystyyn', 96 *seizoilleh* 'seisoallaan, -ltaan, -lleen',

¹ Kõnesolevaid adverbe kahjuks selles teoses esitatud sm. rahva-keele ainekute hulgas pole silma pahtunud.

50 (analoogilise *o*-ga, võib-olla eelmise adverbilise eeskujul) *istoiilleh* 'istuillaan, -leen', vrd. ka Suojärve krj. (Sanakirjasäätiö käsikirj.) *sejzälleh* 'seisallaan, -leen, -lta' (singularitüveline ~ *sejzajzilleh* id.), *istoiilleh* 'istuaallaan, -leen, -ltaan' ja eespool mainitud Suist. *kumajilleh*. Viimane krj. näide ja sm. *seisaiill(aan)* oma *ai*-diftongi tõttu ei saa küll olla ootuspärased *a*-tüve mitmused, aga neid saab hiljemini analoogiliselt (näit. proportsiooni põhjal *istullaan: seisallaan* = *istuillaan: x* = *seisaiillaan*) tekkinuiks seletada. Kontraktsioonist **seiso-δell-*, **püstü-δell-*, **kuma-δell-* jne. neid *-oi-*, *-üi-*, *-ai-*lisi adverbide aunuses seletada, kuigi ld. *di*-lised adverbid selleks teatavat õigustust näikse pakkuvat, pole võimalik, sest aunuses need kontraktsioonijuhtumid on arenenud teisiti (vrd. KAÄH, lk. 120 aun. *tabaele-* 'tapaila' ~ *tabajele-*, *lainoel-* < **oδe-le-* jne., vt. ka Nirvi ülemaltsit. märkust adv. *kumajilleh* puhul). Soomes on selline kontraktsioon muidugi võimalik (vrd. *hakkaila* < **aδelδak* jne.), kuid sm. rahvakeeles pole see ainus esindus (vt. näit. Rapola, Äännehistoriallinen tutk. Abr. Kollaniuksen lain-suomenn. kielestä, lk. 154—158 ja sama, Suomen kirjakielen historia I, lk. 312—316).

Eestist on Kettunen, nagu eespool nägime, siia-kuuluvaina esitanud verbaaladverbid Kodavere *isso*, vrd. *istu*, millele Wied. sõnarm. annab kagu-e. murdeile omasena täh. 'in sitzender Stellung', (*-istuli*, *istuliste* jne. id. < **istu-ll[a]-*), MMg *istu* 'istukil(e)' ja eL *saizu*, Wied. *seisu* 'stehend'. Et e-s *seisma*-verb on *a*-tüveline (vrd. *seisan*), siis viimase siiakuulumine pole kindel, sest ta võib olla *u*-sufiksiline verbaalnoomen (vrd. *tegu*, *hais* g. *haisu* jne.) ega ole päris kindel noomenverbi juhtum. *isso* ~ *istu* (= *istu*) seevastu küll peaks olema eelmiste lmsm. adverbidega ühendatav, < **istuda* või? **istuden*. E. adv. Wied. *püsti*, *pisti*, *pistü* 'aufrecht, steil, senkrecht...' aga (? < **pistüda*, ? *pistühen*) jällegi ei tarvitse tingimata ühte kuuluda eespool nähtud sm.-krj.-vps. *pystyällä-*, *püstüölläh-*, *püstüt-tüübiga*, kuid võib seda siiski.

Liivist ja vadjast on ülemalkäsitelduile märkida ainult paar — vähemalt liivis ainult üks kahtlane, vrd. äsja

eesti k. puhul öeldud — vastet: vadja K e t t u n e n, VKÄH², lk. 128 (*makap parta*) *pissüä* '(makaa parta) pystyssä', 152 *sejsua* 'seisoallani'; lv. sama aut. Livisches Wb. *pistâ, püstâ* 'aufrecht', p. *ptlâ* 'aufrechtstehen'. Lv. adv. *istlâz* 'sitzend', mille puhul K. on võrrelnud sm. kuju *istuilensa* (vrd. ka äsjatsit. e. *istuli*), ilmsesti ei ole dentaalsufiksilisi adverbide.

Sama dentaalne adverb on väljaspoolt lmsm. keeli konstateeritav mordvas: P a a s o n e n, Mordw. Chrestomathie, lk. 102 mokša *ozadã*, ersa *ozado* 'in sitzender Stellung; ruhig', o. *aštši* 'er sitzt' (~ *ozams* 'sich setzen sich niedersetzen', vrd. sm. *istua*), 105 ersa *panžado* 'offen, geöffnet' (~ e. *pan^džoms, panžoms*, m. *pañ^džams* 'aufmachen, öffnen'), M. E. Jevsevjev, Эрзянь-рузонь валкс, lk. 36 s. v. 1. *аштемс* etc. 'стоять, быть в покое, не трогаться с места' — *Озадо аштян* 'сиджу я в сидячем положении, я сидя нахожусь', *Стядо аштян* 'стою, я в стоячем положении' (vrd. P a a s o n e n, Mordw. Chr., lk. 129 *štams* 'aufstehen', sm. *seisoa*), *комадо аштян* 'я наклонен вниз лицом, я в наклонном положении' (vrd. Mordw. Chr., lk. 81 *komams* 'sich herabbücken, sich niederbeugen', sm. *kumo, kumota*), *пульзядо аштян* 'я на коленях стою' (vrd. Mordw. Chr., lk. 115 ersa *pu^l^džams* 'knien'). Täpsemalt piiritleb nende gerundium-adverbide esinemisala mordvas sama autor oma teoses Основы мордовской грамматики ², lk. 210 (§ 185), kus ta märgib, et do-line ersa supiin esineb nimelt verbidest *комамс* 'наклониться', *озамс* 'сесть', *пульзямс* 'встать на колени', *панжомс* 'открыть', *стямс* 'встать', *штавтомс* 'раскрыть', illustreerides oma väidet näidetega: *комадо прынь* 'упал вниз лицом', *ортась панжадо* 'ворота раскрыты, отворены', *пульзядо аштян* 'стою на коленях', *Штадо* 'раскрыто', *штадо удан* 'сплю раскрытый, не одетый', *чанакс нарь штадо а киртлить* 'квашню раскрытой не держат', *Озадо аштян* 'я сиджу, букв: сидя нахожусь'. *Штадо* pole regulaarne moodustis verbist *штафтомс*, vrd. viimase kohta (*štāftāms, štavtoms*) P a a s o n e n, Mordwinische Chrestomathie, lk. 137 (nr. 1059) ja 87 (nr. 347). Ravila publitseeritud P a a s o s e ersa rahvalauludest SUST LXXVII on selle adv.-

tüübi kohta silma puutunud kolm näidet: lk. 255 *vére ortas* . . . *panžado* 'das Vordertor . . . ist offen' (vrd. ka lk. 404 *panžado* 'ist . . . offen'), 285 *litova ašfi ozado* 'sitzt Litova' (vrd. ka lk. 370 *ozado* 'sitzt'), 310 *ilado ašče moñ ikele pulžado* 'kniet nicht vor mir'. Klemmi ersa tekstides, A Pannonhalmi Föapátsági Föiskola Évkönyve 1916/17 leidub kaks vastavat näidet: lk. 37 *ozada ulñis* 'ült', 38 *or'taza pañ'd'žada* 'kapuja ki van nyitva'. Minemata tühjendavamalt tõendeid otsima mordva keeleainestikust võib äsjanähtugi põhjal väita, et mordvas kõnealune *-do-* (ersa), *-da-*, *-dä-*line adverb on haruldane, piirdub mõne üksiku verbitüvega. Peagu üllatav on seejuures, et ülemal esinevast kuuest mrd. adv.-juhtumist kolmel (*ozado*, *-dä*, *Стядо* = *šfado*; *komado* = *komado*) on täpne etümoloogiline vaste lmsm. keelis (vrd. näit. ld. *ištudi*, *šežadi*, *kumadi*), lmsm. ja mrd. adverbide funktsiooni täielisest kattuvusest rääkimatagi. Nende geneetilises ühtekuulumisest pole ilmsesti põhjust kahelda. Mordva verbaaladverbi sugulussuhted lmsm. keelte suunas pole midugi ka varemini jäänud märkamata. Nii on viimati Lehtisalo, SUST LXXII, lk 278 mrd. *-do-*adverbi (ainukese näitena on sääl Paasose järgi toodud ersa-mrd. *panžado* 'offen, geöffnet') ühendanud lmsm. *-*den-*, *-*đen-*, *-*dessa-*, *-*dessä-*infinitiiviga (sm. *sanoessa*, *antaen*, krj. *kiškuošša*, aun. *hüppies*, vps. *taptęs*, *kiņgitōdęn* 'kinnitelles', vdj. *лаулаза*, e. *jagades*, lv. *tappas* jne., tsit. t., lk. 276—8). Sama näide (*panžado* ~ sm. *syöda* 'essen' inf. rinnastus) esineb ka vähe varemini ilmunud Györke töös Die Wortbildungslehre des Uralischen, lk. 17—18, kuna Szinnyeï, Sprw.² lk. 79 ja NyH⁷ 87 opereerib mrd. näidetega *koma|da*, *-do* ja *oza|da*, *-do* (~ sm. inf. *syöda*, *syöden*, *sanoa*, *sanoen* etc.). Kõigi äsjatsiteeritud autorite aluseks on nähtavasti olnud Budenzi probleemikäsitus UA-s, lk. 208 jj., kus (lk. 211—212) mrd. gerundiumijuhtumitega *komad|a*, *-o*, *steada*, *šfado*, *ozad|a*, *-o*, *pulžado*, *panžado* on ms. ühendatud (lk. 208—9) lmsm. infiniitsete verbivormide tüüp *syö|dä*, *-dessä*, *-den*, edasi aga ka väliskohakäändeline sm. tüüp *seis|o'alla*, *-o'alle*, *-o'alta*. Ülemal esitatud lmsm. adv.-tüüp (NB vdj. *sejsoq* jm.) aga on veel lähedamas vahekorras mrd.

-do-, *-da-*adverbidega. Mordva *-do*, *-dä* oma vokalismi poolest vastab täpselt lmsm. *-ta-* resp. *-da-*le (nagu näit. mrd. abl.-lõpus *-do*, *-dä* = lmsm. partit., vt. R a v i l a, FUF XX, lk. 117—8), niisiis ta ei saa olla täpne lmsm. *-*δen-*, *-δessa-*inifiniitivi vaste, vaid vastab häälikuliselt lmsm. **istuda-*, **sejsoda-* (vrd. sm. *istua-lla*, *seisoa-lla*, viimasele on viidanud juba B u d e n z k i, kuid pärastised autorid on sm. *seisoalla*-tüübi näitestikus kõrvale jätnud) resp. esivokaalseist tüvedest **pistüdä-* (sm. *pystyä*, vdj. *pissüä*) adverbitiübile ning on tuletuselt identne latiivset lmsm. *-*δak-*, *-*δäk-*inifiniitivi kujundava nominaalsufiksiga (vrd. L e h t i s a l o, tsit. t., lk. 274—6 sm. *sanoa*, krj. *kiškuo*, e. *kiikuda - ktkku'* etc.). Käsiteldavate lmsm. adessiivsete (resp. allatiivsete) verbaaladverbide kohta tarvitatud nimetus „I infiniitivi adessiivid“ on niisiis sisulises mõttes teataval määral õigustatud. Vepsas, nagu nägime, on oodatava (*-ta >*) *-d* asemel murdeti sekundaarne *-t*, lüüdis aga on kõnealused adverbid saanud *-di-*lõpu instruktiivide analoogial ja on arvatavasti osalt ka segunenud algsete *-*δen-*, *-*δen-*inifiniitividega (näit. *lendadi*). Ka krj-s on adessiivseid verbaaladverbe katsutud seletada *a-ε-*kontraksiooniga, mis sunniks nende aluseks võtma instruktiivse infiniitivi või vähemalt mõtlema *-da-*, *-dä-*adverbide ja päritoluldasu neile väga lähedaste *δen-*, *δen-*inifiniitivide kontamineerumisele. Nende ridade kirjutamisel kasutada olnud ainekik vähemalt laseb end tõlgitseda küll teisiti, vt. ülemal lk. 72.

Käsiteldav lmsm. *da-*, *dä-*adverbiderühm, nagu valdavast osast ülemalkäsiteldud näiteist (*istudi*, *istua*lla jne.), ning nende mordva vasteist nähtub, on verbaalset algupära. Paar käsiteldud lmsm. juhtumit (*kumadi*, *kumoallah* ning *püsti*, *pystyä*, *pissüä*, *pystyölläh*, *püštüt*) siiski on päälnäha nominaaltüvelised. Kuid esimest neist siiski võime ehk pidada ka lmsm. keelis verbaalseks, kui arvestame vastava verbitüve esinemist (*komams* inf.) mordvas, ja adv. *püsti* isegi võiks olla verbaalne, nimelt refleksiivverbil **pistü-* (vrd. lmsm. *pistä-*, e. *pistma* jm.) põhinev. Pole võimatu, et nende verbaaladverbide analoogial on sekundaarselt

võinud tekkida ka lmsm. nominaaltüvelisi adverbe. Näit. krj. TVKK, lk. 125 *piuššoallah* 'pitkin, pitkittäin' võib oma *-oallah*-lõpposaga olla moodustatud *kumoallah*-tüübi analoogial. Selliste kahtlaste üksikuhtumite jälgimine aga pole enam käesolevate ridade ülesanne.

J. Mägiste.

Sur des points de comparaison des langues fennobaltiques et finnoises de la Volga.

1. Les correspondants du mot finn. *malo* présentés ici d'après les dictionnaires et les collections folkloriques imprimées (p. 60—61), dans les collections dialectales manuscrites et les poésies populaires de la Carélie du nord (p. 61—62) et en dernier lieu (p. 62) le mot rare *mala* „bord de la mer“ qui se trouve dans le dialecte littoral de l'Estonie du nord-est sont tous (*mala*, *malo* < **maloi*, *malu*) analysés par l'auteur du côté sémantique (p. 62—63). Se fondant sur cette analyse il trouve que dans les trois langues fennobaltiques mentionnées la majeure partie des faits cités se ramènent à la signification primitive „bord, lisière“. D'autre part (p. 63—65) on fait état également de données se trouvant dans les dictionnaires finnois, dans une moindre mesure aussi dans les matériaux de la poésie populaire, lesquelles ramènent à la face sémantique „crevasse, fissure“ et „ouverture de la glace (auprès du bord)“; elles sont encore appuyées par le mot lapon *mõalus* etc. et même le russe du nord *малыйдукса* emprunté au fennobaltique (vepse?). Il n'est pas facile d'unir la dernière signification au sens primitif supposé „bord, lisière“, et pour cette raison il n'est pas impossible qu'on ait affaire ici à une racine tout à fait particulière, ou bien (ce qui, bien entendu, n'est pas certain) que, tous les éléments traités appartenant à une seule famille de mots, il faille supposer une évolution sémantique „bord, lisière“ > „crevasse, ouverture de la glace auprès du bord“ > „crevasse, ouverture en général“. Qu'en dépit de la dernière nuance de signification gênante nous ayons, dans la circonstance présente affaire dans les langues fennobaltiques à un mot signifiant primitivement „lisière, bord“, c'est ce que semble confirmer également l'existence d'un parent étymologique de ce dernier en mordve, où nous trouvons (p. 65—66) la postposition *malalšo*, *-sto*, *-v*, *-š* etc., cadrant absolument du point de vue phonétique, avec la signification „chez (sans mouvement), de chez, chez (avec mouvement)“. Mais la découverte de cette dernière encourage l'auteur à mettre dans la famille de mots en question (p. 66—68) la postposition de l'estonien du sud *man(n)*, *mano*, *mant*, mêmes sens, bien qu'en raison des difficultés phonétiques (l'alternance insolite *-l- ~-n-*, la compression possible de cette postposition etc.) on doive, bien entendu, être prudent avec la dernière hypothèse. C'est le mot letton-lituanien *mala* „bord, rivage, pays(âge)“, auquel le mot fennobaltique-mordve examiné ici pourrait avoir été emprunté. Mais la voie de l'emprunt aurait pu être en sens contraire également (finno-ougrien > baltique) s'il apparaissait que le *mala* des langues baltiques n'a pas une origine indo-européenne.

2. Les adverbes finnois *olotta*, *oloksi* etc. signifiant „beaucoup, abondamment“ et les adjectifs correspondants *olohko*, *olova* etc. se trouvent avoir des radicaux apparentés, sémantiquement proches, en carélien et en vote (*o.lovahko*, *Ölewöisê*) et ils remettent en mémoire le fait déjà connu, à savoir que cet intéressant développement particulier du verbe *olema* 'être' a des correspondants en lapon (*ollw* „beaucoup“ etc.) ainsi qu'en tchérémissé (*ü-lä* p. 68—70). Avec une réserve prudente on considère finalement (p. 70—71) comme possible que le mordve *lamo*, *lama* „beaucoup“ soit de la même origine, ce qui est très vraisemblable sémantiquement, mais phonétiquement (cf. le correspondant fennobaltique exact à supposer *olema* ~ *lamo*) éveille des doutes justifiés surtout en raison du vocalisme *a* de la deuxième syllabe.

3. Touchant un type d'adverbe connu dans les langues fennobaltiques, qui repose sur un substantif verbal muni d'une désinence particulière *-da*, *-dä* on donne des exemples de diverses langues: type lude *kumad'i* „à la renverse“ (p. 71—72), type vepse *istuld*, *-t* „assis“, *püštüt* „debout“ etc. (p. 73), le type carélien *kumoallah* „à la renverse“ etc. (p. 73—74), le type finnois *istu(v)alla* „assis“, *pystyällä* „debout“ etc. (p. 74—75), les adverbes verbaux relativement rares en estonien *istu* „sur le séant“, *seisu*, *püsti* „debout“, les formes du vote également rares *pissüä* „debout“, *seisua* „debout“ (p. 76—77). On présente encore des données plus détaillées sur le type d'adverbe apparenté en mordve *ozaidä*, *-do* „sur le séant“ etc. (p. 77—78). On avait déjà signalé auparavant (cf. p. 79) la parenté des types adverbiaux fennobaltiques et mordves traités ici, mais pour les comparer on n'avait pas tenu compte des matériaux de toutes les langues fennobaltiques ni particulièrement des formes nominales sans désinence des langues fennobaltiques le plus proches des adverbes mordves (**pistüda*, **istüda*, **seisüda* etc.), de même qu'on n'avait pas prêté attention à l'identité de radical d'une grande partie des adverbes fennobaltiques et mordves examinés ici (de 6 exemples mordves 3 apparaissent dans les langues fennobaltiques), qui elle aussi confirme l'ancienneté de ce type d'adverbe.

Sõnaseletusi.

1. Saaremaa.

Eesti suurima saare *Saaremaa* nimeks on rootsi keeles *Ösel*, Eesti rootsis *Aisel*, mis on tunginud ka saksa keelde *Ösel* kujul ja sealt edasi saanud rahvusvaheliselt tuttavaks. Selle nime vana-skandinaavia vasteks on *Eysysla*. *Gudbrand Vigfusson*'i sõnaraamatu „An Icelandic-English Dictionary based on the Ms. Collections of the late Richard Cleasby (Oxford 1874)“ järgi on *Ey-sýsla* 'the present Osel in the Baltic'. Selle kõrval võib esineda ka ainult *Sýsla*. Harilikult mõeldakse viimase nimega kogu Eestimaad. *Sýslu-kind* on 'the people

of Esthonia'. Vanim allikas, kel esineb *Eysysla*, on olnud skald Tjodolv kuningas Harald Kaunisjuukse ajal umb. aasta 900 paiku. Nime mainib ka skald Sigvat 11. sajandi alguses. Vanimas Norra ajaloo, mis on pandud kirja ladina keeles arvatavasti 1170 paiku, tuntakse *Øysysla*. Käesolevas kirjutises on võimalik tsiteerida üksnes selle ajaloo norrakeelset tõlget: „Den eldste Noregs-historia umsett frå latin ved Halvdan Kjøtt (Oslo 1921)“. Tõlke 30. leheküljel on öeldud Saaremaast: *Son hans, Yngvar, med tilnamnet den Hårute, vart drepen på herferd på ei øy i Øystresjøen som folket der kallar Øysysla*. Viimast pärisnime on tõlkija kommenteerinud: „*Øysysla* er den øya som no heiter Øsel, utanfor Estland“. Tähelepandav on kroonika väide, et just kohalikud elanikud on Saaremaad kutsunud *Øysyslaks*. Ei ole võimalik osutada, et *Øysysla* oleks etimoloogiliselt eesti või läänemere-soome algupära. Kroonikakirjutaja väide, et nimi on eestlaste oma, sunnib aga siiski selle seletust otsima eesti keelest. Gudbrand Vigfuss on'i sõnaraamatu järgi on *ey* 'saar', *sýsla* võib muu seas olla ka 'a district, bailiwick, prefecture', 'a diocese', seega siis 'maa, maakond'. Nõnda on ilmne, et *Eysysla*, *Øysysla* on *Saaremaa* otsene tõlkelaen. See tõsiasi näitab ühtlasi, et kohanimi *Saaremaa* on eesti keeles olnud tarvitusel vähemalt juba 10. sajandil. — Eestikeelse nime ja skandinaavia *Eysysla* ühtekuuluvust on maininud ka mõningad skandinaavia autorid (vt. Hellquist, Svensk etymologisk ordbok s. v. *syssla*), kuid nende arvates on laenamise suund olnud vastupidine. Niisugune arvamine on võinud tekkida üksnes selletõttu, et ei ole võetud arvesse norra vanima ajalooaamatu selgesõnalist lauset.¹

2. Liivi *nūinikkāD*.

Kettunen toob oma sõnaraamatus „Livisches Wörterbuch“ *nūinikkāD* 'die verwandten des bräutigams, die auf der hochzeit an einem anderen tisch speisten als die verwandten der braut, *kōzgnikkāD*'. Sõna on kirja pandud

¹ Skandinaavia allikate kättesaadavaks tegemise eest peab allakirjutanu tänama prof. P. Wieselgren'i.

Sīkrõgi külast. Sjögren-Wiedemanni „Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch'i“ järgi on *nui-nika* pl. *nui-nikād* 'Schmarotzer'. Selle sõnaga on Kettunen küsimärgiga ühendanud *nui*, *nujà* 'stock, knüppel'. Peale liivi keele tunneb sõna ka leivu murre: Liasõnastiku V j. *nujenik* 'lapuline'; AES Paikna *nueñik is "otē äñki kutsut, saiž k"otgān* 'lapuline ei olnud pulma kutsutud, seisis kolgas', *nujeñik* pl. *nujeñiga?* 'lapuline, lapulised, *lāt äñki bes.kuismada* 'läheb pulma kutsumata', Sivetsi *neu.ēnik* gen. *neu.ēniga*. Niihästi liivi keeles kui leivu murdes on tegemist läti laenuga. Vt. Mūlenbachs-Endzelīns, Latviešu valodas vārdnīca: *nūjeniēks, nūjiniēks* 'ein Hochzeitsgast mit Knüppeln, ein ungebetener Gast bei festlichen Gelegenheiten', *vinš atnācis nūjeniekuos* 'er ist zum Fest (Hochzeit, Beerdigung, Taufe) ohne Einladung gekommen', Ilzene läti *nājenīks* 'lapuline'. Mainitud sõnaraamat ühendab selle mõiste sõnaga *nūja* 'der Knüttel, Stock', mis on omakorda liivi laen < *nujà* id.

3. Setu *paldanom*.

Liasõnastiku IV jätkus (Tartu 1935) leidub Setumaalt sõna *paldanom* 'tüdruku poeg': *p. ülti tütrigu poiga ku sōtta anti*. Liasõnastikku on see murdesõna saanud J. Mägiste setu kogudest. Sõna on tuntud Setumaal üldiselt, nagu allakirjutanule on tõendanud N. Remmel. Tema omas keeleuususes esineb see *pa-ldanof*-kujul ning tähistab niihästi mees- kui naissoost vallaslast. AES-i murdekogudes leidub veel järgmine vaste: *palda-nof* 'tüdruku poeg'.

Sellel näiliselt deskriptiivsel sõnal on taustaks siiski tähtis kultuurilooline tõik. Venemaal, kuhu Setumaa kuulus otseselt, oli varemini ning on praegugi kombeks, et isikunime järel esineb ka isanimi. Vallaslastel ei olnud muidugi võimalust saada isanime. Emanime tarvitamine ei olnud kombeks. Sellepärast sai vallaslaps patronüümikoniks harilikult vaderi nime. Kui vader oli näiteks P a v e l,

hakati last kutsuma *Pavlovitšiks*. Kui vader ei tahtnud anda oma nime isanimeks, paluti last ristivat vaimulikku, et see lubaks oma nime. Ka vaimuliku keeldudes nime-tati laps *Bogdanovitšiks*, s. o. *Bogdani* = Jumala poolt antu pojaks. Enamasti oli siis nõnda, et kui oldi *Bogdanovitš*, oldi ka vallaslaps. Niisugune isanime andmise viis peab olema olnud tuttav setudegi hulgas, sest *paldanom* ~ *palđanof* laseb ennast ühendada vene mainitud patronümi-koniga, kuigi häälikulised arengud ei näi olevat küllalt seaduspärased. — Seletusest, et *paldanomiks* hakati tüdrukupoega kutsuma siis, kui ta läks kaitsevärke, peab aru saama nõnda, et alles siis tuli setudel ja üldse Venemaa talupoegadel tarvis perekonnanime, kui nad lahkusid koduküllast. Küllast lahkudes pandi perekonnanimeks isanimi või vanaisanimi. Kui isa oli *Pjotr* ja vanaisa *Tarass*, sai perekonnanimeks *Petrov* või *Tarassov*. Vallaslapsil võis jääda perekonnanimekski *Bogdanov*. Komme, et vallaslaps sai perekonnanimeks *Bogdanov*, oli tuntud ka Kattila vadjalastel.

Lõpuks mainitagu, et vene *g* või *γ* edasiandmine *l*-ga ei ole sugugi väga arusaamatu. Kirikuslaavist põlvnevais sõnus *Бог, Господь, благословить* jne. esineb häälduses harilikult *γ* seal, kus kiri tarvitab *z*-d. *γ* on velaarpalataalne ahtushäälik, mida artikuleeritakse enam-vähem samal kohal, kus on vene *л*-i tagumine keeleselja tõus. Ka akustilise mulje järgi tuletab *γ* kuidagi meelde *л*-i. Kiirkõnes võibki *γ* asemele tulla *л*. Tartu vanausuliste kirikus on allakirjutanu võinud kuulda, kuidas *Господи, помилуй* 'Issand, heida armu' mitmekordsel kordamisel muutus foneetiliseks ühendiks *лo-spəđi.pəmt.лui*.

Paul Ariste.

Etymological notes.

The author suggests three etymologies. He shows that *Eysysla*, the Old Norsk name of Saaremaa, the largest Estonian island, is translated from Estonian. Secondly, he points out that Liv *nūinikkāD* 'uninvited wedding guests' may derive from Latvian *nūjeniēks*. Thirdly, *paldanom*, meaning 'illegitimate child' in the Setu dialect, is connected with the Russian surname *Богданов*.

Ühest kitsamast lõuna-eesti hääliku- muutusest.

Alljärgnevas esitises võtame lähema vaatluse alla *iu*-diftongilised sõnad lõuna-eesti murretes. L. Kettunen oma eesti häälikuloos¹ esitab, kõneldes *-u*-lõpulistest diftongidest, muude näidete seas ka kaks *iu*-diftongilist (*kiusama* ja *kiud*), kusjuures ta märgib diftongi üldiselt püsinuks. Vaadeldes aga lähemalt lõuna-eesti murrete kohta käivaid andmeid, näeme, et kõne all olev diftong pole mitte püsinud kõikide lõuna-eesti kihelkondade murretes.

Et *iu*-diftongilisi sõnu pole eesti keeles mitte väga palju, siis vaatleme selle diftongi esindust üksikute sõnade kaupa.

(Diftongi kaojuhud võtame edaspidises käsitluses kokku tähe A ja püsijuhud tähe B alla.)

kiud jne.: Har² B *kiud* 'lumekübe'. Krl A *kūdukkēni* ('lumekübemeke'); B *kiud*, gen. *kiu* 'linakiud, lumehelve'; *kiug*, part. *kiuge* 'lumekübe'.

kius-: Har A *kuzañma* 'kiusama' (VN)³; B *kius*, gen. *kiusü* ('kius'), *kiusama* ('kiusama'). Krl B *k'iusü puñ*, *k'iusü peräst*, *kiasat miññü*, *paññü kiasat'uisi*. Lei⁴ A *sa k'öüzade miññü* 'sa kiusad mind' (VN).

kiut (~ **küüt**): [Har *kūt*, gen. *kūdū* 'küüdisõit'.] Krl A *kūt*, gen. *kūdu*, ill. *kūttu* ('küüdisõit'); B *k'ut*, ill. *k'u'ttu* id. [Lei *škouť*, gen. *škouďi* 'küüdisõit' (VN)⁵.] Sõna on E. N. Setälä oletust mööda algselt olnud esivokaalne⁶, sellest siis erinevusi üldesindusest.

¹ Estin kielen äännehistoria, Helsinki 1929, lk. 141.

² Näitesõnad, mille allikad tekstis nimetamata, pärinevad AES-i käsikirjalisest murdesõnastikust.

³ Märgiga VN tähistatud näited on allakirjutanu isiklikult kirja pannud.

⁴ Lei (= leivu) vt. AES-i Wiedemanni-kogudes märksõna K o i v a all.

⁵ See koiva murde sõna tuleb küll ühendada läti samatähendusliku *škūtis*-sõnaga.

⁶ Vt. FUF XIII, lk. 326.

liud jne.: Har A *lūd*, ill. *lūda* 'liud, kauss', dimin. *lū^wačkkenē* (VN); *lūd*, gen. *lūwa* id. (AES 35); *lūwvakkent* 'sivist kauss'; B *liūd* 'kauss'. Krl A *lūd* gen. *lūwā* ('liud'), dimin. *lūwvakkeni* id.; B *liūd*, gen. *liuwā* 'kauss'. Lei A *lōūd*, gen. *lōūwā* 'liud, kauss'; *lōūd* id. (PV)⁷; *vašlēud* 'vaskliud' (PA)⁸; gen. *lēūya*, part. *leudu*, nom. *lūd* ('kauss') (HO)⁹; B *liūd*, gen. *lūwa* id. (PV); *ljūud* id., *liiakse* 'astiat' (HO); (ka *l^wōūd*, gen. *l^wōūwā* 'liud' ja *vašl^wōūd* 'pesukauss').

liug-: Har A *lūglēma* ~ *lūglēm̃ma* 'liuglema' (VN). Krl A *lūgu laskmē* ('liugu laskma'), *lūglēm̃me* ('liuglema'), *lūgučkkeni* ('mingi primitiivne liuglemiskelk'), *lūgustikkupāl laitse liuglēse, lūwvūčkkes inemeņi taht alaši lūwveldē, liūglēm̃mē* ('liuglema'). Lei A *sātādē eņdē lōūgu* 'langed ainult liugu', *lōūglēma* 'liuglema', *lōūtdavā? keņgā?* 'uisud'; B *liūglema* 'liuglema' (PV); (*ei*) *liugu* 'liukastu' (HO).

liuhka-: Har A *lūhka* 'viltu, kaldseisus, libamisi' (VN); *lūhka* 'viltu' (AES 35); B *lūhka* id. (VN). Krl A *lūhka-māgi, māgi om pāl-lūhka, laūd sais lūhkačkil*; B *liuhka* 'lauge, mitte järsk (katus)'. Lei A *lōūhkađē* ~ *lōhkađē* 'viltusuunas, kaldu, libamisi' (VN).

siug: Har A *sūg*, gen. *sū* ~ *sūg*, gen. *sū* 'siug, nõeluss' (VN); *sūg* id. (AES 35); B *siupā* 'mingi muster'. Lei A *šōūg*, gen. *šōū* (~ *šōūg*, gen. *šōū*) 'siug, madu'; *šoug* ~ *šōūg* 'uss' (PA); *šūg*, gen. *šū*, pl. part. *šūgē* id. (PV); *šuuḡ*, plur. *šuu*, pl. part. *šūūgē* 'käärme' (ka variandid *šuuḡ*, *šū'ug*) (HO); B *šiuḡ*, gen. *šiu*, pl. part. *šiuḡē* 'uss' (PV).

siuhke: Har: A *šūhke* 'sirge (kehaga)'. Lei *šūhke miļš* 'sorja mies' (HO).

tsiukma: Har A *tšūkma* ~ *tšūkma* 'tilkuma' (VN). Lei *tšiuḡma* id. (VN).

Muudes lõuna-eesti kihelkondades on *iu*-diftong märgitud eranditult püsinuks. Näiteid:

⁷ PV = Paulopriit Voolaine.

⁸ PA = Paul Ariste.

⁹ HO = Heikki Ojansuu (NB! Näitesõnad viimasel enamasti soomekeelsete seletustega.).

S a n *kiüd*, gen. *kiü* '(lina)kiud'; *kiüg* 'lumekübe'; *kiusu-puñ*; *kiut*, gen. *kiudü* 'küüt'; *liüd*, gen. *liõvâ* 'kauss'; *liügē laškme*; *põl liuhka* ('poollibamisi'); *siüg*, gen. *siü*. U r v *kiüd*, gen. *kiü* 'lina-, lumekiud'; *kiüzañma*; *kiut*, gen. *kiüdü* 'küüdisõit'; *liüd*, g. *liõõvâ* 'kauss'; *liügļēñma*; *liuhka* 'viltu'; *siüg*, gen. *siü* 'nõeluss'; *siuhke* 'sirge'¹⁰. R õ u *kiüd*, gen. *kiu* 'linakiud'; *kiüsañma*; *kiudümis* ('küüdi-meess'); *liüd*, gen. *liõvâ* 'kauss'; *liügu laškma*; *liuhka* 'viltu' (HK); *polē siügugi*; *siuhkē* 'sale'. V a s *kiüd*, gen. *kiü* 'lumekübe'; *kiut*, gen. *kiüdu* 'härjanimi'; *liüd*, gen. *liõvâ* 'kauss'; *liügļēma*; *liuhka* 'viltu'; *siüg*, gen. *siõvu* 'uss, madu'; *siuhkē* 'sirge'. S e t *liüd*, gen. *liõva* 'kauss'; *liuhka* ~ *põlluhka* 'viltu'; *siüg*, gen. *siõvâ* 'siug'. L u t *liügļēma*: *liõvenda?*; *liuhha* 'kaldu' (AES 193); *kiüzama* (AES 193); *siüg*, gen. *siü* 'madu, uss'. K r a *liüd*, pl. part. *liüdu*, *liud*, kom. *liõvaga* (EKA 522).

Eeltoodust nähtub, et algsel *iu*-diftongil on hargla, karula ja leivu murdes kaks esindust, **A** ja **B**. Esimesel puhul on diftong kadunud, teisel — püsinud. Hargla ja Karula muutust *iu* > \bar{u} (: \hat{u}), \bar{u} (: \hat{u}), *u* saadab diftongile eelneva konsonandi (*k*, *l*, *s*) palataliseerumine (vrd. K r l *lühka* ~ *liuhka* jms.). Seoses nende muutustega näikse ka *u*-hääliku kvaliteet kohati muutunud olevat. Vähemasti on allakirjutanu Harglast noteerinud kõne all olevates sõnades \hat{u} , \bar{u} , \underline{u} .

Leivus on tüüp **A** puhul *iu*-diftongi esinduseks *ou*, $\delta\bar{u}$: *ou*, $\delta\bar{u}$: *ou*, *o* (VN); *eu*, $\delta\bar{u}$ ~ *ou* (PA); *ou*, \hat{u} : \bar{u} (PV); *eü*: *eu*: *u*, \hat{u} , \underline{u} , *uu*, *u* (HO), — seega siis kas diftong või pikk vokaal (välja arvatud *o* ja *u*, mis on lühenenud vormid, esimene diftongist *ou* (~ *ou*), teine pikast vokaalist \bar{u}). Endastmõistetavalt ei saa praeguses diftongis näha algse *iu* otsest järglast. Häälikumuutuse käiku tuleb siin näha järgnevalt: *iu* > \bar{u} (> $\underline{\bar{u}}$) > *ou*. Muutus \bar{u} > *ou* on leivu murdele täiesti omane. Näit.: *sõür* < *sür*, *põü* < *pü* jne. Selle muutuse taga seisab läti kohaliku murde hääliku-

¹⁰ Urvaste näited on saadud üliõp. prl. H. K e e m'alt (edaspidi lühend. HK).

seadus $u > ou$ ¹¹. Vastavalt sellele on ka läti laenud nagu *brū(t)gāns* 'der Bräutigam'¹² tulnud leivu murdesse kujul *brōūgan* jms. Kirjeldatud lätimõjulisele muutusele koivas on juba varemalt eesti lugejate tähelepanu juhtinud Paul Ariste¹³ ja ka allakirjutanu¹⁴. Seega on siis *ou*-diftongilised kujud leivus sekundaarsed, kuna \bar{u} -lised on otsesed *iu*-diftongi järglased.

Tüüp **B** on vähe huvipakkuv. Karulas leiame *iu* \equiv kõrval näiteid ka *iu* $>$ *iu* kohta. Viimast kuju võibki pidada *iu* $>$ *u* muutuse vahevormiks.

Kõrvutades tüübid **A** ja **B** saame muutuste ahela *iu* $>$ *iū* (*iū*) $>$ \bar{u} , *u* ($>$ *ou*), mis on ilmne näide diftongi assimileerumisest. Assimileerumine on toimunud aga kahes suunas. Juba eespool on tähendatud, et pikavokaalsete kujude puhul (tüüp **A**) on konsonant, millele järgnev diftong on assimileerunud, tugevasti palataliseeritud (*siūg* ~ *šūg*, *liūd* ~ *liūd*, *liūd*). Seega siis on diftongi algkomponendi, *i*, kvaliteedi pärinud eelnev konsonant palatalisatsiooni näol, kuna *i* kvantiteet on kandunud diftongi järelkomponendile *u*-le, millest on saanud \bar{u} (: *ū*). Harglas näikse aga ka diftongi järelkomponent *i* kvaliteedist osa saanud olevat, sest \bar{u} kõrval esineb ka \bar{u} , millest oli juba juttu. Pole aga sugugi võimatu, et siin on tegu tavalise artikulatsiooninähtusega, nimelt et palataliseeritud konsonandile järgnev vokaal võib saada palataalse häälduse (vrd. eL *tsāūnma* ~ *tsāūnma* ~ *tsāūnma* 'nokaga lööma', *tsāņk* ~ *tsāņk* ~ *tsāņk* 'nokk' jms.)

Muutuse *iu* $>$ \bar{u} vanuse kohta on raske öelda midagi lähemat. Harglast on olemas a. 1927 lakooniline teade, kus märgitakse *iu* \equiv kõrval ka muutust *iu* $>$ \bar{u} (vt. AES 35). AES-i Wiedemann'i sõnaraamatu järgi kogutud aines-tikus, samuti ka Lisasõnastiku-kogudes leidub Hargla ja

¹¹ Vrd. J. Endzelin, Lettische Grammatik, § 59.

¹² Vt. Mühlenbach-Endzelin, Latviešu valodas vārdnīca.

¹³ Vrd. EK 1931 (X), lk. 176 „Lisandeid Koiva murrete vokaalide häälikuteloole“.

¹⁴ Vt. „Valimik leivu murdetekste“ (AES-i Toimetis XXXI) lk. 66 ja EK 1937 (XVI), lk. 143 „Heikki Ojansuu lõuna-eesti murdekogudest“.

Karula kohta nii diftongi püsimisest kui ka muutumisest näiteid paralleelselt, alates kõige vanematest ja lõpetades värskemate ülestähendustega. Leivu murde kohta leidub $iu > \bar{u}$ muutusest esmakordselt andmeid P. Voolaine' poolt 1921. a. AES-ile kogutud ainekstikus.

Kui nüüd silmas pidada, et olemasolevad Hargla ja Karula andmed pakuvad nii diftongilisi kui ka pikavokaalseid näiteid enam-vähem võrdselt, siis võib püstitada kaks oletust: 1) $iu > \bar{u}$ on vanem Hargla-Karula muutus, mis aga praegu on kadumas lõuna-eesis üldisema $iu \equiv$ kasuks; 2) $iu > \bar{u}$ on hiline muutus (õigemini küll tendents muutuseks), mis on suutnud haarata Harglas ja Karulas teatava osa iu -lisi sõnu ja sedagi mitte kõikides Hargla-Karula keeleala osades. Allakirjutatule tundub see viimane oletus loomulikum ja seega vastuvõetavam. Lisakinnitust sellele oletusele võib pakkuda ka rida sõnu Harglast, eriti aga Karulast, millel \bar{u} ($< iu$)-lisi vasteid pole üldse registreeritud. Näit.: Har *viü* 'mgi vihmalind' (AES 35), Krl *kiuhkmę* 'äkilisi, kisendavaid hääli tegema', *kiuksmę* (kanapoja häälituse kohta). Võimalik aga, et neis sõnus on $iu > \bar{u}$ muutust takistanud sõnade deskriptiivne laad.

Veel on huvitav märkida, et \bar{u} ($< iu$)-lisi sõnu on allakirjutanu Harglas kuulnud peamiselt 40—70 a. vanuste murdekõnelejate suust. Noorematel näikse domineerivat iu -line tüüp.

Kokkuvõtteks võime öelda, et muutus $iu > \bar{u}$ on praegu kitsaalaline lokaalne nähtus, mis ainult ositi on haaranud kaht lõuna-eesi kihelkonda, Harglat ja Karulat. Muutuse vanuse kohta ei saa öelda mitte midagi lähemat. Tõenäoline on, et muutus pidi olema maksimaalselt teostunud juba aastat 60—70 tagasi, sest sellal sündinud murdekõnelejad näikse seda paremini tundvat kui nooremad. Leivu samalaadne muutus tuleb küll paralleelseks nähtuseks lugeda, sest ühendus selle murde ja Hargla-Karula keeleala vahel, mis pole küll sugugi võimatu, on seni lähemalt selgitamata.

V. Niilus.

Sur un changement phonétique d'aire peu étendue en estonien méridional.

Dans cet article on présente un certain nombre de mots estoniens avec une diphtongue *iu* dans la première syllabe. L'auteur cite les formes dialectales de ces mots dans les patois estoniens du sud et constate que dans les parlers de Hargla, Karula et Leivu (Koiva) la diphtongue *iu* s'est changée en $\bar{u} \sim \bar{ü}$. Ce changement, purement estonien, devait être réalisé déjà depuis 60—70 ans.

Raamatute ülevaade.

Tscheremissische Märchen, Sagen und Erzählungen. Gesam-melt und herausgegeben von Ödön Beke. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia LXXVI, Helsinki 1938, VIII + 649 lk.

Tutvustatav¹⁾ J. B u d e n z i mälestusele pühendatud hiiglaslik tekstidekõide on nagu EK 1939, lk. 29 jj. käsitledugi SUS-i kirjastustegevuse suure kandejõu ja selle seltsi juhtivate tegelaste ettevõtlikkuse tunnistajaks. Dr. B e k e (ms. tuntud tšr. grammatika ja rohkete tšr. keelt käsitlevate teaduslike kirjutiste autorina) on parim tšr. keele tundja praeguses sm.-ugri uurijate peres väljaspool Vene-maad, ja SUS on väga hästi teinud, et ta on käesoleva kõite kirjas-tamisega tõhusalt edasi viinud tema rikkalike tšr. keelematerjalide päevavalgele saatmist. B. ainestik, millest välja-antu moodustab vaid väikese osa, on tema poolt kogutud Ungari Teadusteakadeemia ülesandel ja toetusel 29-lt kõige mitmekesisemaid, osalt seni tund-mata tšr. murdeid esindavalt tšr. sõjavangilt Ungaris Maailmasõja päevil a-il 1916—18 2½ tööaasta jooksul. Ungaris sõjavangide abil üldse tehtud sm.-ugri uurimistööde kohta, kaasa arvatud ka B. kogu-mistöö, vt. tema kirjutist SUSa XLIX, mille ta ms. esitas ettekandena AES-i koosolekul 1936. a. sügisel. B. suurkogudest on Ungari kir-jastusolude piiratuse tõttu, mis eriti raskesti end tunda annavad B-le kui väljaspool ülikoolide ringkondi töötavale õpetlasele, saanud ilmuda ainult kolmi vähema ulatusega tekstivihku (ilm. Austrias ja Norras), neljas väheldane tekstiväljaanne on praegu ilmumas Tar-tus, ÕES-i Aastaraamatus. Sm.-ugri uurimistööle eriti vajalised B. rikkalikel sõnaraamatu-ainestel tuleb koguja valduses veel ettenähta-matuid aegu publitseerimist oodata. Kõnealune tekstikogu on eriti huvitav seetõttu, et ta (kõik 78 muinasjuttu jm. jutustist) on tervelt kirja pandud ühe mehe, Vjatka kub. Uržumi maakonnast (niisiis üht senitundmatut nn. niidu-tšr. murret esindava) D. L e b e d j e v i, suust. Nagu autor (lk. VII) isegi märgib, on see folkloristidele haruldane uurimisjuhtum, sest harukordadel puututakse kokku nii häämälulise jutustajaga, kes on suuteline oma kodunurga pärimusi nii täiuslikul kujul edasi andma. Pääle selle on samalt isikult aga üles tähendatud (vt. lk. VIII) veel hulk muudki, esialgu veel käsi-kirjas talle olevat folkloristlikku ainestikku. Allakirj. arvates on siiski olemas teoreetiline võimalus, et osa oma repertuaarist on jutustaja võinud saada ka väljastpoolt oma kodust ringkonda, näit. kaassõja-vangidelt või mujalt, sest tema jutustiste hulgas on kaunis rohkesti puhtvene ainestikku (näit. lugusid Iija Muromjetsist, Solovei Razboi-

¹⁾ Täiendavalt vrd. R ä s ä s e arvustist, Nyr. 67 (1938), lk. 122—123.

nikust jm.), mis ei tarvitse tingimata pärineda tema kodukohast. Kuid ka keeleteadusele on see valdav ühe isiku keeleainestiku ülevaade kõigi ta täpselt fikseeritud nüansside ning kõikumustega eriliselt huvitavaks dokumendiks, mis pole väärtuslik ainult selle murde iseloomustajana, mida murdeobjekt esindab, vaid ka viimase individuaalkeele kõikumiste amplituudi peegeldajana.

B. tihedatekstiline, nii U. murde häälikulis-morfoloogilise (vrd. ainult näit. omapärast häälikuarengut tüübis lk. 21:8 *ma:m* < *ma:m*, 21:11 *palte:n* < *pualte:n*, 25:11 *pä.* < *puä.*, 30:2 *pen* < *pue:n*, tüüpi 23:8 *šue:š* < *sue:š*, 24:10 *jüa:š* jne.) kui ka leksikaalse külje tundmaõppimiseks rohkesti huvi pakkuv tekstikõide jätkab transkriptsiooni seisukohalt vaadatuna Wichmanni poolt (vt. viimase tekstinäiteid NyK XXXVIII, lk. 206—245 ja hiljemini) loodud traditsioone, mille hääks küljeks on transkriptsiooni suhteline lihtsus, kuid seegipärast (nagu B. kui hää keeletundja ja teose kohta peab arvama) täpsus. Ülepingutatud, kõrvale vaevu märgatavate häälikuliste pisijoonte fikseerimisele püüdu selles pole, kuid harilikule keelelisele uurimistöele — välja arvatud puhtfoneetilised uurimused — on selline puu ja metsa vahetegemist võimaldav kesktee teretulnud. Kui arvestada, et saksakeelne tõlge pole tehtud otse originaali, vaid B. ungarikeelse tõlke põhjal teise isiku poolt, siis on tõlke täpsus üldiselt päris imesteldav. Saksakeelse teksti loetavuse huvides on kohati siiski sõnasõnalisusest kõrvale põikavaid, enamasti õigustatud tõlkeviise, nagu näit. lk. 2:4 *okšä:m kü:rät* 'belegen ... mit einer ... Geld[summe]' (= ? raha kisivad, nõõrivad), 5:12 *ala-mo-tu-ya-nä jè-η* 'irgend eine menschenähnliche Gestalt' (= mingi niisugune inimene), 13:11 *šö-γä* 'Wart' (= seisa, tõlgitud vn. *ночдöу-st*), 40:13 *ada-k be:š pa:t's'a:š* 'Wieder' (= jälle teine kord), 70:8 *pe:š jö:šä* 'sehr bitter' (= väga raske), 120:8—9 *mü:räm mure:n* 'singend' (= laulu resp. laule lauldes), 157:12 *kü:šnä* 'Draussen' (pro 'üleväl' — lõhna-auk), 166:14 *nimo-m ö šö-γä* 'ist nichts wert' (= ei maksa midagi, taas tõlkelaen venest, vrd. vn. *ничего не сто́ит*), 179:14—180:1 *oibo:t pä kü:šalä:n šind'ž'ä:š ö:lmäm* 'Der Herr lässt die Alte sich setzen' (= härra annab eidele istme[aseme]), 227:9 *ku-m kö:rnä-šöž* 'drei Wege' (= kolm teeharu), 458:8 *rok të:nä ö-γät pè-trä* 'schütten ... keine Erde auf' (= ei kata, sule [hauda] maaga), 613:7 *ü-βä:täm* 'die Braut' (= nooriku) vms. Ka eesti k. seisukohalt on huvitav jälgida arvsõnalise atribuudi asendit selliseis konstruktsioones nagu 26:1 *kè.t's'ä kö:ktät* 'Zwei Tage', 143:10 *tì-läžä kü:mât* 'drei Monate lang', 381:1 *šü:šä βi-zät* '500' jm. Need vastavad täpselt vn. tüübile *дня два, месяца три* jne. ning eesti väljendusile *päeva kaks, kuud kolm, sadat viis* jne. ja arvatavasti nagu venes ja eestiski ka tšr-s väljendavad *um bka u d s e t* arvu (niisiis ehk umbes 'etwa zwei Tage' jne.). Kas on siin tegu tšr. ja e. ühise tõlkelaenuga venest või mingi põlise ühisjoonega kahes (ja võimalikult veel enamaski) sm.-ugri keeles? Lk. 227 tekstis esinev (r. 13 jm.) *šü:špäk razbo:žnik* 'der Räuber mit der Pfeife' on vist küll sama suurus kui vn. *Соловей Разбойник*, (*šü:špäk* = *õbik*).

Tekstikogu trükitehniline teostus on tunnustatavalt hästi õnnestunud, hoolimata sellest, et autorikorrektuurid on pidanud Budapesti ja Helsingi vahelisi pikki reise tegema. Trükivigu on hiiglakogu kohta õige vähe silma puutunud ja need on üldiselt ebaolulist laadi, näit. komistusi rõhumärgi asetamises nagu 64:3 *kaje:m* pro *kaje-m*, 397:5 *satarä* pro *saratä*, üksikuid eksitusi palatalisatsioonimärgis nagu

614:8 *ozz'á* pro *ozz'á*, ilmseid tähtede väljalangemisi nagu 76:14 *ušmä-nâm* (vrd. 77:3 *tušmä-nâm*), 255:16 *uñá-lát* pro *tuñá-lát*, üksikuil korral *s*-i esinemist *š*-i asemel nagu 20:13 *iske* (muidu haril. *iške*; kuid murdes näikse olevat ka *s* ~ *š* vaheldusi) või tähe pahupidipöörmist nagu 551:13—14 *t's'ü-γā-uāštā* pro *t's'ü-γā-nāštā*. Segav pole muidugi tõlkes lk. 632:3 *duck tsich* pro *duckt sich*. Segavam on juba 143:12 *i-hân kuyūza* *ū-šēr kū-štāš* 'Die Königstochter liess dich rufen' (pro *tī-hâm* ... — ilmsesti akusatiiv), 493:13 *nata-š* 'schlafen' pro *mala-š* ja 441:12 *indā-š* pro *šindā* 'setzt'.

Õnnetelles autorit kõnealuse rekordilist laadi tekstikogu kõigiti kordaläinud teostumise puhul lõppeks avaldame koos kõigi sm.-ugri uurimustest huvitatutega lootust, et ta oma teadusest kõrvale kiskuva pedagoogikutse kõrval väsimatult töötades peatselt leiab võimalusi uusi niisama väärtuslikke teoseid välja saata oma tšr. varasalvestest.

J. Mg.

J. Qvigstad, **De lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker** (Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning väljaanne, B XXXIII). Oslo 1938. 275 lk. Hind 15 Nkr. (kõidetult 18 Nkr.). Kirjastanud H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).

Rektor Qvigstad on käesoleva teosega lõpule viinud Norra lapi kohanimedepublitseerimise. (Varem, a. 1935 ilmus temalt „De lappiske stedsnavn i Troms fylke“ sama kirjastuse väljaandel.) Teos jaguneb kolme ossa: Finnmargi maakonna kohanimed teatud geograafilises järjestuses ühes alfabeetilise registriga (lk. 1—198), Nordland'i mk. kohanimed samalaadses esituses (lk. 199—254) ja lõpuks ülevaade lp. kohanimedest (lk. 255—273). Finnmargi lp. kohanimesid esitatakse käesolevas teoses umbes 8250, Nordlandi omi u. 2300. Võrdluseks olgu tähendatud, et varasem ülevaade Troms'i mk. kohta pakkus u. 6000 nime. Selles varasemas väljaandes leidis ka sissejuhatus väärtuslike märkmetega maakonna looduse, asustusajaloo ja lp. kohanimedepu laadi kohta. Uues publikatsioonis sissejuhatus ei ole, ent seda rohkem huvi pakub eespool mainitud ülevaade lp. kohanimedest. Need viimased jagunevad selle ülevaate põhjal kolme rühma. I liitnimed võivad olla 1) tundmatu tähendusega põhisõnad, 2) tuntud või tundmatu tähendusega põhisõna tuletised, 3) pärisnimenä tarvitatud apellatiivsed kohanimed, 4) kohanimenä tarvitatud mitte kohta tähendavad apellatiivid. II liitnimed võivad olla kahe-, kolme-, harva neljaliikmelised. III rühma moodustavad laenatud nimed (tõlke- kui ka sõnalaenud) norra, harva sm. keelest.

Rektor Qvigstad' nende tuntud hoolsusega esitatud kohanimeväljaannetega on loodud uued võimalused lp. keele ja ajaloo uurimisele. Imetleme rekt. Qvigstad' suurt, väsimata jätkuvat elutööd, millele veel käesolevigi publikatsioon ei tarvitse punktiks olla.

A. R.

Louis Hjelmslev, **La catégorie des cas**. Etude de grammaire générale. I 1936, II 1937. Universitetsforlaget, Aarhus.

Vaadeldava uurimuse autor äratas omal ajal suurt tähelepanu oma üldkeeleteadusliku teosega „Principes de grammaire générale“, mis ilmus Kopenhaagenis a. 1928. Tema uus töö on esituselt ning hoolikusest oma eelkäija vääriiline.

L. Hj. on endale võtnud raske ülesande: lähemalt piiritella kaasuse kategooriat. Kõigepealt ta annab põgusa, kuid seejuures küllaltki tiheda ülevaate seniseist teooriatest, lähtudes kreeka teooriast, kus kaasusi püüti defineerida peamiselt kui verbist olenevaid. Teatud õnneliku lahenduse saavutas bütsantslane Maximus P l a n u d e s, kelle teooriat tuleb iseloomustada kui lokalistlikku. — Ladina teoorias arvati, et kaasuste arv on leibnizilise lõppude arvust, — vaade, mis kahjustavalt on mõjutanud hilisemaid keeli ja teooriaid. — Keskaeg jõudis äratundmisele, et ka nominatiiv võib olla olev kaasus. — Uus aeg võttis aluseks klassilise teooria, arvestamata keskaja edusamme. Ometi avastab 19. saj. algul B e r n h a r d i kaasuste ja prepositsioonide (L. Hj. tarvitab seda terminit ka 'postpositsiooni' tähenduses) vahelise suhte, ja F. A s t toob kaasuste teooriasse *relatsiooni* mõiste.

Indo-euroopa teooria lähtealuseks jääb, hoolimata india teoorialt saadud teatud mõjundeist, esialgu ikkagi kreeka-ladina teooria. B o p p'i teooria nägi kaasustes ruumikorra primitiivseid väljendeid, mis on võimelised rahuldama ka rohkem arenenud, aja ja kausaalsuse alal liikuva vaimu tarbeid. Selle *lokalistliku* teooria üksikasjad esitas B. õpilane F. W ü l l n e r a. 1827. Kaasuste ja prepositsioonide süsteemi suhete üldhüpoteesi tõi A. P o t t keeleteadusse. Wüllner muide ei pidanud nominatiivi kaasuseks ning see oligi tema teooria nõrgem punkt. Et päästa nominatiivi, loobub *antilokalistliku* teooria esindaja C. M i c h e l s lokaalse kaemuse ideest ning defineerib kaasusi kausaalsuse varal, jättes tähele panemata, et kausaalsus on vaid lokaalse kaemuse aluseks oleva relatsiooni üld-idee üks eri ilme. Lokaalne kaemus on välditamatu, kui tahetakse relatsioonile *in abstracto* anda mingit tajutatavat ning plastilist tõlgendust. Et kausaalsuse-teooria abil on võimalik seletada ainult nominatiivi ja akusatiivi (ning neidki puudulikult), siis asendati see nn. süntaktilise teooriaga, mille põhjendas Th. R u m p e l ja mis valitseb tänapäevgi. — Antilokalistlikku teooriat hiljem laiendati, nii et sellest sai *pool-lokalistlik*, mis tunnustab grammatilisi ja lokaalseid kaasusi. I.-eur. võrdlev grammatika muidu opereerib eriti sünkretismidega, ometi suutmata nende probleemi lahendada.

Kreeka-lad. ja i.-eur. teooria on mõlemad idiosünkronilised ning vähe sobivad kaasuste üldteooria selgitamiseks. Ka semiidi keeled oma kaasuste absoluutse miinimumiga on väga vähe instruktiivsed. Autor tõstab esile R. R a s k'i, kes juba a. 1819 tunnetas sm.-u. kaasuste olemuse, kuid jäi ilma mõjuta vastavaile üldteoreetilistele käsitlustele. Hiljem osutas W u n d t, et kaasuse kategooria on universaalne ning võib olla väljendatud ka sõnajärje varal.

Seejärele hakkab autor ise üles seadma põhimõtteid probleemi asetuse ja lahendamise kohta. Senisele teooriale oli iseloomulik, et 1) kaasust kalduti samastama deklinatsiooniga ning defineeriti kaasust kui seda, mis jääb deklinatsioonis, kui soo ja arvu kategooria on maha arvatud. Esimesest järgneb teine iseloomustav joon: lõppude teooria, kaasustele nimelt lõppude oluliseks pidamine. Kolmandaks jooneks on, et traditsioon piirdub keele iga olukorra kohta mingi *normaalse süsteemi* ülesseadmisega, arvestamata eri- ja defektiivseid süsteeme. Arvustanud neid seisukohti, annab Hj. ms. üldgrammatika uue definitiooni: „Grammatika on põhitähenduste ehk väärtuste (valeurs) ja nende poolt moodustatud süsteemide teooria. Oma probleemi lahenda-

damiseks grammatika peab kasutama empiirilist meetodit“ (lk. 84). Autor selgitab lähemalt selle definitsiooni kolme olulist külge: põhitähendust, süsteemi ja empiirilist meetodit nimelt kaasuste teooria seisukohalt. Süsteemi vaatekohalt nõuab Hj. senise atomistliku menetluse asendamist totalistliku käsitusega, millele *süsteem* ühtlasi oleks lähtekohaks kui ka eesmärgiks. Süsteem on võimaluste kogumik, millest uusus teeb teatud valiku. Nii viisi ei ole mingi kaasuse *väärtus* samane selle usuaalsete tarvituste summaga. Kaasuse väärtus on tähendusevahe miinimum, mis võimaldab niihästi tegelikult nenditud kui ka sageli veel muidki tarvitusi. Siit järgneb, et süsteem ei olene *kõnendist* (parole). Tsifeeritagu ka järgmist huvitavat väljendust (lk. 89): „Grammatika suurimaks ohuks on tahta seletada kõike. Grammatika kindlaks ülesandeks on seletada seda, mis süsteemi seisukohalt on oluline.“

Enne kui üles seada oma süsteemi, võtab autor veel vaatlusele probleemi eri küljed, loendades neid tervelt seitse: 1. Kaasuste tähenduse ja süsteemi probleem. Juba ammu on tunnetatud, et kaasuste tähendused moodustavad enam kui ühedimensioonilise süsteemi. Esimene on *suuna* dimensioon, kusjuures mõeldud on suund *in abstracto*, hoolimata miljööst, kus see ilmneb. Teise, nähtavasti esimesele alistatud dimensiooni mõte on teha võimalikuks kahe- (või mitme-) kordset suuna mõistet. Kaasuse kategooria ülddefinitsioon on Hj. järgi: „Kaasus on kategooria, mis väljendab mingit suhet kahe eseme vahel.“ 2. vaadeldakse keelte iga olundi kaasuste tegeliku koosseisu probleemi. Esitatud definitsioonile vastavalt tuleb vokatiiv kaasuste hulgast välja heita. Teiselt poolt aga on terve rida kujundeid, mida traditsiooniline grammatika ei ole tunnistanud kaasuseks ainult sellepärast, et nende levimisjõud on väike. 3. mainib autor põhisüsteemi suhet erisüsteemidega. 4. esitatakse süsteemi struktuuri probleem ning jõutakse tulemusele, et a. see süsteem ei ole konstrueeritud nagu mõni positiivsete ja negatiivsete termide vastuolude loogilis-matemaatiline süsteem; b. süsteemi struktuuri juhtiv printsiip on ekstensionaalset, mitte intensionaalset laadi, s. t. süsteemi termid (siin kaasused) on korraldatud väljendatud mõistete *ulatuse*, mitte nende *sisu* järgi; c. süsteemi termid võivad kahekaupa ühineda sünkretismideks. 5. riivatakse süsteemi amplituudi probleemi (maksimum, optimum). 6. võetakse arutusele kaasuste kategooria suhe teiste lingvistiliste kategooriatega. See suhe võib olla kahesugune: *semantiline* või *interdependentne*. Semantiline suhe on kaasustel 1. diateeside (tegumoodide) fleksioonilise kategooriaga, 2. prepositsioonide leksikoloogilise kategooriaga ja 3. võimalikult pronoomenite funktsioonilise kategooriaga. Interdependentsi suhe taas on valitsemise suhe, kusjuures valitsetav kategooria kutsub esile sünkretisme valitseva kategooria survele. 7. jääb veel süsteemide liikumisi juhtivate seaduste probleem. Autor väidab, et süsteemi liikumised on juhitud süsteemi dispositsioonidest enestest.

Järgneb autori enese süsteemi esitus, mida aga täpsuse mõttes peaks mitte refereerima, vaid otse tsiteerima. Hj. esitus on väga tihedakoeline ning kasutab mitmesuguseid sümboleid. Esimese — suuna — dimensiooni semantilist tsooni kujutab autor järgmise, kolmeks väljaks jagatud diagrammi abil:

+	(lähenedmine)	
0	(„paigalseis“)	
÷	(eemaldumine)	

Neist kolmest väljast on üks kogu süsteemi tugipunktiks. Üks kaasus tähistab eksklusiivselt tugipunktiks valitud poolust, teised grupeeruvad selle ümber. Süsteemi aluseks võetud väli tuleb tähistada intensiivseks, millel on kalduvust tähendust kontsentreerida, kuna ekstensiivseteks valitud väljade tendentsiks on levitada tähendust teistele väljadele, et vallutada tsooni ehk tähendusredeli kogu semantilist ala.

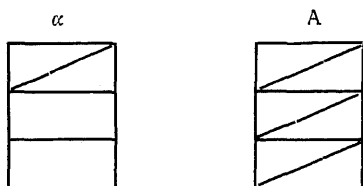
Kui intensiivne väli on tähistatud a -ga, vastandtäenduslik b -ga ja vahepealne (neutraalne) c -ga, saame järgmise tabeli:

positiivne orientatsioon negatiivne orientatsioon

a	+	a	÷
c	0	b	0
b	÷	c	+

Väli a on mõlemas süsteemis käsitatud intensiivseks ($>$), väljad b ja c ekstensiivseteks ($<$).

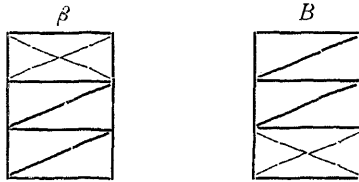
Kõige lihtsam on kahest termist koosnev süsteem. Intensiivseks termiks (märgitud tähega α) oleva kaasuse tähendus on kontsentreeritud väljale a . Ekstensiivse termina (märgitud tähega A) esinev kaasus võtab enda alla kontraarse välja b või kontradiktoorse $b+c$, kuid püüab nende väljade ekstensiivse loomu tõttu ennast laiutada kaasuse kogu tsoonile, seega ka a -le. Siis:

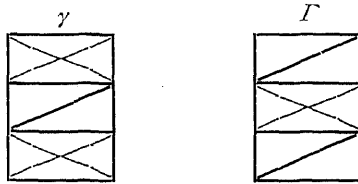
Kahe termiga süsteemi näitena autor mainib ms. inglise personaalse genuse tavalisi substantiive.

Paar αA on ükskõikne kontraarse või kontradiktoorse opositsiooni vahel vahetegemise mõttes. Ühel dimensioonil esitatud kolme- või neljatermilised süsteemid teevad aga selget vahet kontraarse ning kontradiktoorse opositsiooni vahel (mis sellegipärast võib olla ühtlasi partitsipatiivne).

Kontraarne paar märgib vastandväljad a ja b mõlemad. Intensiivseks termiks on siin β , mis rõhutab intensiivset välja a , ja ekstensiivseks B , mis lasub ekstensiivsel väljal b . Et b on märgitud mõlemal juhul, võib ka c olla okupeeritud. Siis:

Kontradiktoorne paar tähistab kontradiktoorse opositsiooni ühelt poolt kahe äärmise ja teiselt poolt neutraalse välja vahel. Ta märgib $a+b$ ja c ühtaegu. Paar moodustub intensiivsest termist γ , mis rõhutab kontradiktoorse opositsiooni üht külge: $a+b$, ja ekstsensivsest termist Γ , mis lasub kontradiktoorse opositsiooni teisel küljel — c -l. Siis:

Näidete esitamisest ja muist üksikasjust tuleb siinkohal loobuda ning ainult leppida viitamisega teesele endale (lk. 116 jj-d).

Kaasuste lingvistilise süsteemi struktuuriprintsiip on preloogilist laadi. Kahe eseme omavahelist suhet võib käsitada kas loogilis-matemaatiliste või partitsipatiivsete opositsioonide süsteemi najal. Mõlemad aga võib tagasi viia ühisele printsibile, mida võiks nimetada *subloogiliseks süsteemiks*. See süsteem on, nagu juba eel märgitud, mitmedimensiooniline. Esimeseks dimensiooniks on *suund*, mille positiivseks termiks on *lähenemine*, negatiivseks *eealdumine*. Teist dimensiooni defineeris autor varemini esialgselt kui intiimsuse astet osutavat, millega mõlemad esemed on seotud omavahel. See on meie sise- ja väliskohakäänete suhe, positiivselt illatiiv, negatiivselt elatiiv, neutraalselt inessiiv, resp. pos. allatiiv, neg. ablatiiv, neutr. adessiiv. Mõlemad positiivseid terme võib kokku defineerida kui koherentsi, negatiivseid kui inkoherentsi. Sisekohakäänded võiks kokku võtta inhe-rentsi, väliskohakäänded taas adherentsi nime alla. Autor näitlikustab esitatut tabeli abil, mille vertikaalseks dimensiooniks on *suund*, horisontaalseks *koherents* — *inkoherents*. Sellest tabelist väljajäänud kaasuse-ideede hulgast on tähtsaimad *ülal* : *all* ja *ees* : *taga* paar. Need ei too aga mingit uut dimensiooni juurde seetõttu, et suhted *all* või *taga* on neutraalsed koherentsi-inkoherentsi suhtes. Keeled teevad küll vahet *peal* ja *kohal* vahel *ülal*-oleku suhtes, kuid kas *all*, *ees* või *iaga* olev ese temaga suhtes olevaga kokku puutub või sellest eemale jääb, seda ei peeta oluliseks. *Ülal*-*all* ja *ees*-*taga* paari vahe on autori järgi *objektiivsuse* ja *subjektiivsuse* vahe. Kui midagi öeldakse *ees* või *taga* olevat, siis oleneb see vaatleja seisukohast, kuna määrang *ülal* või *all* on sellest olenematu. *Karu on puu taga* on subjektiivne, *lind on puu otsas* või *mina olen puu all* on objektiivne väljend.

Subloogilisel süsteemil on seega kolm dimensiooni:

1. suund (lähenemine-eealdumine),
2. koherents-inkoherents,
3. subjektiivsus-objektiivsus.

Nende kolme dimensiooni varal on võimalik seletada keeltes nen-

ditud kaasuste ja prepositsioonide süsteeme. Subloogilise süsteemi ülevaltlik tabel esitatakse lk. 136.

Nüüd järgnevad näitlikud analüüsid kolmedimensioonilistest keeltest, mida on ainult kaaks: *tabassarani* (52 käänat) ja *laki* (48 käänat), mõlemad Ida-Kaukaasia keeled. Teose teises köites esitatakse kahe-dimensiooniliste keelte analüüse, kusjuures näitekeelteks on *avari* (36 käänat, ühtlasi kahedimensioonilise süsteemi teoreetiline maksimum), *hürkili* (23 käänat), *küri* (19 käänat), *tšetšeeni* (18 käänat), *udi* (12 käänat) — taas Kaukaasia keeled, ja *eskimo* (8 käänat). Soome-ugri ja indo-euroopa keeled, kui rohkem probleeme pakkuvad, võetakse käsitlusele hiljem, kasutades seni-esitatud õige läbipaistvate süsteemide analüüsimisel saavutatud kogemusi. Neil asjaoludel loobub nende ridade kirjutaja, kui Kaukaasia keelte ja eskimo keele mittetundja, nende analüüside lähemast vaatlemisest siinkohal, kavatses aga küll nende juurde vähemalt mõõda minnes võrdlevalt tagasi tulla, kui Hj. poolt meile lähemate keelte analüüsid on esitatud. Oleks soovitav, et autor püüaks soome-ugri keeltest peale eesti, soome ja ungari keele võtta arvesse veel mõnd muud, näit. mordva keelt, mis oma latiivsete kaasustega pakub palju huvi.

Lõppotsuse tegemine kogu süsteemi kohta peab antud olukorras jääma edaspidiseks. Niipalju aga on kindel, et raamat väga palju mõelda annab ning kaasuste teooriat tunduvalt edasi viib. Soome-ugri keelte seisukohalt, mis just ei või kaevata kohakäänete vaesuse üle, on ka lokalistlik põhiidee üsna sümpaatne. Kas aga nominatiivi neutraalseks tunnistamine kogu nominatiivi-probleemi lahendab, see tundub küsitav. Nagu juba tähendatud, on autorile iseloomulik totalistlik vaatekoht, mille poolest ta ennast lk. 90 ise kõrvutab fonoloogiaga. Autor taunib ka atomistlikku diakroonilist käsitust, mille ta tahab asendada totalistliku metakroonilisega, s. t. autor tunnustab õieti ainult eri aegade kogu süsteemide võrdlemist omavahel. Siin aga kindlasti tekib raskusi nende eri aegade süsteemide piiritlemisega või isegi kindlakstegemisega. (Siinjuures mõtleme nimelt keeltele, nagu soome-ugri, millel ei ole kuigi palju keelelisi mälestusmärke ja needki on eriti kaasuste tarvitamise suhtes korrumpeeritud.) Kui mingi süsteem ei ole küllalt selge või järjekindel, siis võib juba mõne diakroonilise detaili selgitamine luua selgust ka süsteemi seisukohalt.

Huviga jääme ootama Hj. teose jätku.

A. R.

Õigekeelsusküsimusi.

*Mispärast ja mikspärast.*¹

Avaik jutustab Tõnissoni mälestuse-raamatus, et Tõnisson ükskord, nüüd juba kaua aja eest, on temale laitnud tema kirjutises sõna-kuju *mikspärast*, „sest et õigem ja grammatiliselt loogilisem on *mispärast*“. Avaik kiidab, et Tõnissonil siis juba „selge õigekeelsuslik seisukoht“ oli, ja hurjutab, et „otse paradoksina tundub nüüd, et mõni praegune keelemees püüab vormi *mikspärast* veel õigustada!“ See „mõni praegune keelemees“, keda siin nii kurjasti hukka mõistetakse, pean vististi küll mina olema, sest ei ole mitte teada, et mõni teine keeleteletaja selle sõna just seda kuju õigeks kiitnud või sellest ülepea avalikult rääkinud oleks. Seega siis olen nagu kutsutud oma õigekeelsusküsimisest lähemalt aru tegema.

¹ Kirjutise ortograafiat on toimetuse poolt muudetud.

Mis põhjusel ma seda sõnakuju *mikspärast* siis õigustasin? Ega mul muud põhjust ei olnud, kui et ise kindlasti nõnda räägin, *mispärast* kõrval ka kindlasti *mikspärast*. Ainult selle põhjal, omaene keeletundmuse põhjal. Ja ega paremat põhjust ühelgi keeleteletajal ei ole. Sest ega mina oma keeletundmust endale ise pole teinud, vaid see on mulle saanud keelest enesest, nende inimeste kõnest ja kirjast, kelle kõnet mina kuulnud ja kelle kirju lugenud olen: on seega siis minul seesama, mis teistelgi. Kui ta minul kindel on, siis see tähendab, et teised keeletarvitajad, keda mina kuulnud olen, kõik nõnda räägivad; kui enam või vähem ka teisiti räägitakse, siis minu tundmus ka seda mööda oleks enam või vähem arg. Sealt siis võtsin selle kindluse, et sõnakuju *mikspärast* on eesti keeles õige ja keelepärane.

Ja selles nüüd veel Aavik ise ka kinnitab mind, kui tunnistab, et tema ka, hoopis teisest keeleala servast mees, just ka *mikspärast* on kirjutanud, muidugi selle põhjal, et tema rikkumata keeletundmus nõnda tundis õige olevat. Ja nüüd kolmandaks veel Tõnisson ka, keeleala keskpäigast, kes Aaviku *mikspärast* hukka mõistab, tema ei salga mitte seda sõnakuju olemast, vaid ainult leiab väära olevat, sellepärast et ei ole mitte „grammatiliselt loogiline“. Seega siis näeme, et *mikspärast*-rääkimine on üle maa üleüldine igal pool, ühes servas ja teises ja keskpäigas. Ja sellepärast ei ole õigust teda vääraks nimetada, sest temal peab oma mõjuv põhjus olema, miks ta nõnda on, ja mida enam ta vääri näib, seda tugevam peab see põhjus olema, et seda vääri näimist jaksab üles kaaluda, sest kui ta ise kohe vääri tunduks, siis ju keegi ei hakkaks teda rääkima, sest igati räägib ikka nõnda, kui õige tundub. Kas meie seda põhjust tunneme või mitte, see on meie asi, kas jaksame ära tunda või ei, kohustatud selleks keegi ei ole, aga tunnistama peame ja mitte nõnda tegema, kui mõned keeleteletajad meil laialt teinud on, et kui nemed ei tea, miks see ja see keelekuju nõnda ja nõnda on, siis kohe keelavad ära, et ei tohigi nõnda olla, kuida on, vaid peab olema nõnda, kui nemed seletada jaksavad.

Kuida siis on meie küsimuses? Mis põhjus on keelel *mikspärast* rääkida, kui ju grammatilikult õige on *mispärast*, sest *pärast* ju käib ikka genitiiviga ja *mis*-sõna genitiiv² on *mis*, mitte *miks*? Peame ütleva, et kui *mikspärast* „grammatiliselt loogiline“ ei ole, siis ta on nõnda ilma selle loogikata mingi teise loogika põhjal, sest ega kooli-grammatika ainus loogika maailmas ei ole. Põhjus ei ole ka sugugi raske ära näha. Mina olen seletanud nõnda, et siin on tegemist kahe ütlemise ärasegamisega, *miks*-ütlemise ja *mispärast*-ütlemise ühtevõtmisega, nõnda et kui on harilikud ütlemsed *miks sa seda tegid* ja *mispärast sa seda tegid*, siis nendest on kokku võetud kolmas ütlemine *mikspärast sa seda tegid*. „Aga segamist ei tohi olla“, ütleb grammatika mees, „keel peab selge olema“. Vaatame järele, ehk on nõndagi ka selge. Kuida on siis, kui see „selge keel“ grammatilikult küll õige on, aga mõttelikult vale oleks ja selle „selgega“ seda mõtet, mis ütelda tahetakse, ülepea üteldud ei saagi, aga „segasega“ saaks? Eks siis peaks juba segasega ütleva, sest meie räägime keelt ju mitte grammatika pärast, et grammatika õige oleks, vaid selleks, et mõtet avaldada.

Ütleme, et oleks meil niisugune lause: *Mikspärast ometi niisugune õnnetus pidi tulema!* Siin grammatilikult õige *mispärast* oleks mõttelikult vale, sest see tähendaks, et küsitakse tõsiselt põhjust ja oodatakse vastust, et selle ja selle pärast. Aga rääkija siin vastust ei

² Autor kirjutab: genitiiv (toim. märkus).

ootagi, vaid äreva meelega ainult avaldab oma imestust, et nõnda on, teab, et kuulaja ka midagi vastata ei mõistaks. Sellepärast ei küsi mitte loogiliku küsimisega, vaid segab küsimise ära: *mis* asemel tükih ette *miks*, see kõlab nagu *mis*-ki, aga tähendus passib siin hästi: võtab kogu *mispärast* tähenduse juba ette ära. Ja keeletundja kuulja tunneb selle ärasegamise kohe läbi, mis rääkija siin teeb, ja saab temast õigesti aru, et ärevuse pärast sõnad lähevad segamini ja et ongi hea nõnda: siis on kõne elavam, muidu oleks igavam.

Kinnitame seda veel ühe teise näitega. *Saul, Saul, miks sa mind taga kiusad?* Siin *miks*. Nõnda on taeva häälele kohane ütelda: noomib, et ei peaks seda tegema. Kui *mispärast* ütleks, siis tunneksime, et ei sünni, sest see oleks tõsine küsimine ja ootaks vastust. Ja *mikspärast* ka ei sünni, tooks ärevuse ja hädaldamise tooni, mis taeva häälele kohane ei oleks. Piiblis on see lause ükskord õigesti *miks*-sõnaga (Ap. 9,4), aga kaks korda sõnaga *mis*: *Mis sa mind taga kiusad?* (Ap. 22,7 ja 26,14). See annab hoopis vale tooni, sest tähendab: jäta ometi järele!

Niisugune kahe ütlemissuhte ühtesegamine on tuntud asi igas keeles. Kui oli meil sõna *omnibus* ja tuli teine sõna *auto* ja neist kahest teha kolmas *autobus*, siis see tundub kohe hästi tabatud ja on igale asjatundjale kohe arusaadav³. Toome meie keelest veel paar ütlemissuhte näiteks, mis keeles küll kindlasti olemas, aga mida siiski hästi ei julgeta tarvitada, sest et kardetakse viga olevat.

eluks ajaks. On muidugi kokku võetud ütlemissuhte *kõigeks eluks* ja *elu ajaks*: *leiad õnne eluks ajaks*. *Elu ajaks*, nagu tunneme, ei tähenda sugugi seda. Nõnda ka

aastaks ajaks, mis kokku võetud ütlemissuhte *üheks aastaks* ja *aasta ajaks*. Nõnda ka

nädalaks päevaks = *üheks nädalaks* + *mõneks päevaks*: *palus enese nädalaks päevaks puhkusele*. Nõnda ka

sügisel ajal, endast peast ja palju muud. Nõnda ka Koidula laulusõnad

Ja kaugel seisid kartes su lapsed valuga = *seisid kaugel* + *vaatasid kaugel*. Arusaamata parandus on seda ümber parandanud: *Ja kaugel seisid kartes*. Nõnda ka uus sõna *ehkki* = *kuigi* + *ehk küll*. Aga see ei ole hea sõna: on küll uus, aga ei ole uut tähendust, ei ütle teist ega enam midagi kui seda, mis hea ja ladus sõna *kuigi* juba isegi ütleb. Tarvituseks ei ole põhjust, annab kõnele edevuse maigu, et tahtakse iseäralik olla, muud midagi.

Kuda siis olla selle sõnaga *mikspärast*? Kas peame tema ikkagi ära keelama? See oleks kõigepealt väiklane norimine üleüldiselt tuntud hea sõna kallal. Ja imelik oleks, kui meie ise vaevaga teeme tuhandeid ja tuhandeid uusi sõnu ja õpime ja õpetame suure hoolega, kuda nad igaüks olema ja mis tähendama peavad, ja nüüd korraga ühe hea sõna, mis ise on, mis meile midagi ei maksa, kus tegemist ega seletamist kallal tarvis ei ole, selle tahaksime keelest välja heita! Ja ega meie jaksagi teda ära hoida, ka kui tahamegi, sest tema juured, kust ta välja kasvab, *miks* ja *mispärast*, jäävad alale: kui täna heidame ära, homme tuleb jälle tagasi, värskelt ja laitmatu nagu ennegi. Aga ütleme, et jaksamegi lõplikult ära hoida, mis kasu meil sellest siis oleks?

K. Leetberg.

³ Võõrastes keeltes oli see ühendus juba varem tarvitusel.

Järeldmärkus.

Kahtlemata on Leetbergi poolt antud sõna *mikspärast* seletus õige ning vaevalt tuleks kellelgi keelemehel mõttesse selle sõnakuju tekkimist teisiti seletada.¹ *Mikspärast* ei ole mingi väga noor moodustis meie keeles, sest tema olemasolu on konstateeritud juba S. H. Vestringi käsikirjalises „Lexicon Esthónico Germanicum'is“, kus lk. 85 võib lugeda: *Mifs Mikspärrajt Warum*. Peale selle leidub ka liivi keeles selle täpne vaste *mikšpierast*. Et mingi sõna on tekkinud kontaminatsiooni teel, nähtavasti afekti mõju all, see asjaolu ei saaks olla selle sõna hukkamõistmise põhjuseks. Vastupidi, niisugusel sõnakujul tavaliselt on oma väljenduslik eriväärtus. Ise küsimus on, kas vahetegemist selle eriväärtusega ja ilma selleta sõnakuju vahel nimelt ka koolides oleks vajalik õpetada ning *mikspärast* ja *mispärast* mõlemaid soovitada.

Veel üks üldist laadi märkus. Leetberg nimetab õigekeelsuse ainulise autoriteedina „oma keeletundmust“, millest „paremat põhjust ühelgi keeleteletajal ei ole. Sest ega mina oma keeletundmust endale (Leetbergil *omale*) ise pole teinud, vaid see on mulle saanud keelest enesest, nende inimeste kõnest ja kirjast, kelle kõnet mina kuulnud ja kelle kirju lugenud olen: on seega siis minul seesama, mis teistelgi.“ Sellest tsitaadist ometi ilmneb „oma keeletundmuse“ relatiivsus: keeletundmus saab olla ühesugune ainult niisugustel inimestel, kes samade isikute kõnet on kuulnud ja kirju lugenud. Praegusel ajal vist küll on väga raske leida niisuguseid isikuid, kes täpselt samast allikast oma kõne- ja kirjakoogemused oleksid ammutanud. Kuulmise ja lugemise kriteeriumi põhjal peaks niiviisi igal inimesel oma, teistest erinev keeletundmus olema. Oma keeletundmuse järel käies peaks iga inimene õieti oma keelt kirjutama. Et see siiski nii ei ole, see on seletatav kõigepealt asjaoluga, et iga rahva liikmed jagunevad suuremateks murderühmadeks, mis moodustavad nende keeletunde loomuliku aluse. Teiseks aga mõjub ühtlustavalt iga-sugune õpetus, olgu koolis või väljaspool seda. Õpetus järele pole vist veel kuskil niikaugule arenenud, et see võiks suunduda ainult õpilaste poolt kaasatoodud oma keeletundmuse teadlikuks tegemisele ning mõjule-päästmisele. See oleks mõeldav üksnes kolmel eeldusel: 1) peaks õpetajal olema raugematut usku õpilase oma keeletundmuse eriväärtusse, 2) peaks õpetaja loobuma oma õigekeelsusveendumuste esitamisest, et mitte mõjustada õpilaste loomulikku keeletundmust, 3) nõuab üleinimlikku oskust õpilaste individuaalkeeletundmuse säilitamine näit. klassi-ühiskonnas. Oleks soovitav, et hr. Leetberg veidi lähemalt selgitaks oma vaateid selle „oma keeletundmuse“ asjas.

A. R.

Paar kirjaviisi küsimust.

„Eesti Keel“ on minu viimases kirjutises¹ mõned kirjaviisi muutused teinud. Põhjendab, et ühtluse pärast peab normidest kinni pidama, aga ütleb, et kui mina asja tähtsaks pean, siis võiksin EK veergudel oma seisukohta kaitsta. Ma siis seda luba nüüd tarvitan.

¹ *eluks ajaks* jne. ei tarvitse just Leetbergi kombel seletada. Sellest loodetavasti saab teinekord pikemalt juttu teha.

¹ Autoril *kirjutuses*.

-ste. Tähtsam punkt oli adverbil lõpp *-ste*, *-sti*. Mina kirjutasin *-ste*: *parajaste*, *kiireste*, — norm nõuab *-sti*: *parajasti*, *kiiresti*. Kuda sellega lugu on? Eesti kirjandus on algusest peale ikka *-ste* kirjutatud, ainult Mülleril on mõnikord *-ste* kõrval ka *-sti*, teised kõik kirjutavad *-ste*, esiteks igaüks iseseisvalt ja pärast, Hornungist peale, ülevõlde kirjaväisi normi põhjal. Kuni² Hermannini. Hermann hakkab kirjutama *-sti*. See on hakatuses kõigile võõrastav, aga pikapeale üks ja teine hakkas Hermannile järele kirjutama ja sai nõnda viimaks *ste-sti* küsimus. See küsimus on mitmel keelekoosolekul päevakorras olnud ja on otsustatud kord *-ste* kasuks, kord *-sti* kasuks ja ikka ainult häälte-enamusega. Kui vahel³ vist ongi ka põhjendusi ette toodud, siis neid ei ole mitte nii tähtsaks peetud, et oleks ka teada antud. Eelviimane otsus, on meeles, oli *-ste* kasuks ja viimane, ainult vähe aega hiljem, *-sti* kasuks, ja selle põhjal nüüd praegu nõutaksegi, et peab *-sti* trükkima.

Nõnda on kirjutamisega. Ja kuda on rahva rääkimine üle maa? See on meile silmaga nähtavaks tehtud Saareste Murdeatlases, leht 25. Sealt näeme, et kindlat *-sti* rääkimist on ainult üks pisikene maa-ala Põltsamaa ümber: Põltsamaal, Kolga-Jaanis, Kursis ja Koerus, muidu igal pool on *-ste* (ja *-st*). Ja nõnda näitab asjaolu ka prof. Mägiste, Eesti Keel 1933, lk. 33: et *-sti*-d on ainult vähe ja *-ste*-d on palju.

Kui nõnda on, kuda siis Hermann julges kirjakeele kindla pruugi vastu ja rahvakeele peaaegu ülevõlde rääkimise vastu *-sti*-d ainuõigeks kuulutada ja nii kurjasti kohe nõudma hakata, kui tema seda tegi? Minul ei ole Hermannini põhjusi must valge peal saadaval, aga mul on meeles tema seletusi, et *-sti* kõigepealt on vana ja esialgne ja teiseks, et rahvas kohati praegu veel räägib *-sti* ja kolmandaks kirja-keel kirjutabki *-sti*, sõnas *hästi* nimelt, ja neljandaks veel, et *-sti*-ga saab vahet teha *igaveste* ja *igavesti* vahel. Ei arva mitte, et mul meelest oleks läinud, kui Hermannil muud paremat veel ütelda oli.

Vaatame nüüd meie, kas tahaksime ühtegi⁴ neist Hermannini põhjustest maksvaks pidada? Esimene põhjus, et vana ja esialgne on, see oli selle aja eesti keeleteaduses küll väga suur trump, aga meie teame, et see põhjus ikka ummikusse viib ja sellepärast teda kirjaväisi määrajaks ei tunnista. Teine põhjus, et kohati räägitakse, räägib enam vastu kui poolt, sest selle põhjal on *-ste*-l enam õigust. Kolmas põhjus *hästi*, see oli trump-äss, seda keegi lüüa ei jaksanud. Aga tõe poolest *hästi* ei kuulu siia küsimussegi, sest siin on küsimine tuletustest, aga *hästi* on iseseisev valmis sõna, tuletus peaks olema pika vokaaliga: *häästi* ehk *heasti*, tarvitatakse koguni mõlemad kõrvalt: *hästi heaste*. Siin on vahe selge. Aga see *hästi* on iseäranis omane seletajaid ja seletuse proovijaid eksi viima selle poolest, et tema ikka esimene on näite-sõnaks⁵ ette tulema, ja on kindlasti⁶ *i*-ga, ja näib siis pealiskaudselt vaadates *-sti* tõesti õigustatud olevat^{6a}. Seega siis adverbil tuletuslõpust rääkides peab *hästi* hoopis kõrvalde jätma. Aga ka Saarestelgi veel ja Mägistel on *hästi* tuletatud adverbidega segamini pandud ja saadakse siis *-sti*-sid enam kui õigus on saada. Neljas põhjus, et on hea vahet teha *igaveste* ja *igavesti* vahel — niisugust põhjust meie keelenormimine armastab muidu ka praegugi veel mõnikord aluseks võtta, et kui on päris ilmasüütutki sõnade ja sõnakujude kokkusattumist, nagu siin, siis kohe peetakse tarvilikuks üht või⁷ teist ümber teha. Peaksime oma keelt usaldama, et kus ta ühtesattumist sallib, seal see hädaohtlik ei ole, muidu

² Autoril *kunni*. ³ Autoril *vahest*. ⁴ Autoril *ühegi*. ⁵ Autoril *näituse*-. ⁶ Autoril *-ste*. ^{6a} Autoril *olema*. ⁷ Autoril *ehk*.

oleks ammu juba ära muutnud. Need olid Hermanni põhjused ja meie näeme, et ükski neist paika ei pea.

Agas nüüd küsime teiseks, mis põhjus oli teistel Hermannile hakata järele kirjutama? Eks muidugi hea usaldus Hermanni vastu ja oma-enese keeletundmise nõrkus. Sinna juure veel vabandavaks põhjuseks see, et meil sel ajal ka teisteski sõnades keelevastast kirjutamist nõuti ja arvamisel oldi, et see keelevastane just see õige ongi (*hää-pää*-, *-sivad*-, *-fata*-). Ja lõpuks veel üks vägev tegur — edevus. Et *-ste* oskab igaüks rääkida, las mina ütlen *-sti*, siis olen enam kui teised. Nii arvab see kadaklik meel, mis seda, mis oma on, ei julge heaks pidada, vaid ikka midagi muud tahab olla. Tunnistame tõtt, et just see siin mõjumas oli, seesama kadaka meel, mis nüüdki veel laialt mõjumas on.

Ja nüüd küsime kolmandaks: mis põhjus on siis meil praegu *-sti* kirjutada? Oleks väga tugev põhjus see, et kõik kirjandus praegu *-sti* kirjutab. Olgu peale Hermann eksinud ja keelekomisjonide otsused mitte ustavad, mis meil seda tarvis teada? See oli selle aja kohta, mis siis oli, meile maksab see, mis nüüd on. Kui see kindel on, siis tunnistame seda ja peame sellest kinni. Kui aga oleks kindel! Aga meie teame kõik, kui suure hoolega meie seda kindlust kindlustama peame, et mitte ümber ei kuku. Kui palju peame seda *-sti*-d õpetama kõigis koolides, kui palju parandama toimetustes ja trükkikodades ajast aega ikka edasi. Miks peab meil meie kirjaviisiga nii palju tüli ja muret olema? Ja siin just päris tühja asja pärast, sest ega *-sti* isenesest parem ei ole kui *-ste*, kõnet paremaks ei tee. Meie kirjaviis peab olema niisugune, mis ise seisab, ilma õpetamata, või ainult vähesel õpetamisega, nõnda kui *-ste* ajal oli enne Hermanni.

Ja mis põhjus on minul üleüldiselt tunnustatud⁸ viisile vastu punnida? Peaasjaliselt^{8a} küll see, et *-sti* mulle kauaaegsest tarvitusest olemisest hoolimata ikka veel võõras tundub, aga *-ste* omane on. See omasus tuleb muu seas vist ka sellest, et *-ste* hästi kokkukõlas on lõpuvokaali ärajäämisega: *parajaste* kõrvas *parajast* on loomulik, aga kui *sti*-ga kirjutame *parajasti*, siis peaksime lühendatud⁹ kuju kirjutama kärpimise-märgiga: *parajast'*, sest *i* ju ei tohi lihtsalt ära jääda, nagu *e* küll. Hermann vist nõnda nõudiski. Ja siit tuleks edaspidi¹⁰ veel uus suurem tüli, sest siis peaksime kõigis koolides kurjasti nõudma hakkama, et *parajast'* peab rääkima libeda (muljeeritud) *s*-ga: *parajas't'*. Ja meie vanad siis ka peaksime oma keelt suus hoolega juhtima, et *s*-d ikka libedalt räägiks, sest muidu noored hakkavad häbistama. Kui keegi siin vastu seletab, et see lühikene lõpp ei tule ülepea mitte *sti*-st, vaid on lihtsalt deklinatsiooni väljatulemise kord (casus elativus), siis sellele vastame, et see on keeleuurijate asi, seda meil pole tarvis teada.

Kuda siis minu arvates olla selle küsimusega? Peaksime tõtt mööda avalikult ära tunnistama, et *-sti* kirjutamiseks on meil häbi-väärt nõrgad põhjused olnud, ja siis kirjaviisi vabaks andma. See oleks aus lahendus. Siit saaksime mõne aasta pärast kindla viisi *ste*-ga. Ehk kui ka ei saakski, kui jääksid mõlemad kõrvuti *-sti* ja *-ste*, siis sest ka häda ei oleks. Igatahes see suur õpetamine ja ümberparandamine ja ükskõikse asja tähtsaks tegemine jääks ära.

senni, kunni. Kirjutatan *seni*, *kunni* kahe *n*-ga sellepärast, et kindlasti nõnda räägin ja et nõnda hästi kokkukõlas on grammatika

⁸ Autoril tunnustatud. ^{8a} Autoril peaasjalikult. ⁹ Autoril lühendud. ¹⁰ Autoril edaspidi.

nõudmistega. Hermann omal ajal keelas kahe *n*-i¹¹ kirjutamise ära, et üht ja sedasama lõppu ei pea kaht viisi kirjutama, et kui muis sõnades kirjutame ühe *n*-ga: *ni*, siis neis kahes ka, nõnda kui ju¹² *le*-lõppu ka kasulik on ikka ühe *l*-ga kirjutada, ehk küll teatavatel korradel kahega räägime. Nõnda küll, aga kahes sõnas siiski kirjutame ka kahe *l*-ga: *mulle* ja *sulle*. See tähendab siis, et pearõhulise lühikese silbi järel on esialgne *ll* püsinud, ka kirjaviisis, muidu on ühekordseks alanenud, nagu selgesti näha kahekordse lõpuga sõnakujudest *sellele* ja *kellele*: rõhulise silbi järel *ll* püsinud, rõhutu¹³ järel *l*-ks alanenud. Just nõnda ka kahekordse *ni*-lõpuga: *sennini*. Ja nõnda siis muidugi *ku*-tüvest ka korrapäraselt¹⁴: *kunni*. Kui räägitakse ka ühe *n*-ga *seni*, *kuni*, siis arvan, et ainult seal, kus kõik kahekordsed nõrgaastmelised sulahääled ühekordseks räägitakse, kui tugevat astet kõrvas toetamas ei ole: *homik*, *hunik*, *talitan* jne., viimane sõna Tõnissoni „Postimehest“ saadik ka ühe *l*-ga kirjutatud, keelevastaselt. Kui aga siiski *seni*, *kuni* rääkimine peaks üleüldisem olema, siis see võiks tõesti põhjuseks olla ühe *n*-ga kirjutada. Teine põhjus võiks olla see, et kui ühe *n*-ga kirjutada, siis ei oleks tarvis vahet meeles pidada *kunni* ja *kuna* vahel. Esialgu tahaksin küsimuse lahti hoida, kuni keegi sügavamalt seletab või ehk muidu üks *n* mulle korralikuks tunduma hakkab. Niikaua kirjutatan *senni*, *kunni*, *sennini*, *sennine*.

nimesõna. Kirjutatan *nimesõna* *e*-ga, mitte *nimisõna* sellepärast, et olen harjunud seda sõna ikka nõnda kuulma. *Nimisõna* *i*-ga tundub võõras ja arvan, et ei ole see mujalt kuskilt¹⁵ pärit kui sellest moodust ebausust, et nominatiivsed liitumised ikka paremad on kui genitiivsed¹⁶, kust saame siis niisugused uudislikud sõnad kui *tulikahi*, *merimees*, *tulitikk*, *lumikate*, *lõppsõna* jne. Need on minule võõrad ja arvan, et kui *kuusepuu*, *veeloik* ja teised niisugused sõnad õige eesti keel on, siis ei tohiks *nimesõna* mitte veaks pidada. Või seletagu siis keegi arusaadavalt, mikspärast. Ei või ometi mitte nõuda, et peab iga sõna kohe sõnaraamatust vaatama.

jo. Kirjutatan mitte *ju* *u*-ga, vaid *jo* *o*-ga. Kirjutatan sellepärast *o*-ga, et ise nõnda räägin ja ka teisi rääkima kuulen. *u* kirjutamine tuleb siin võõriti mõistmisest. Kui meil vana kirjaviisi pealt uue peale üle mindi, *ello* asemel *elu*, *minno* asemel *minu* kirjutama hakati, siis tundus nii, et iga sõnalõpu *o* tuleb *u*-ks muuta. Aga *jo* juures oleks pidanud kahtlema, sest *jo* on küll ka viimane silp, aga ühtlasi ka esimene, ja kogu see seadus käib ülepea mitte lõpuvokaali kohta, vaid rõhuta silbi kohta, ja et *jo* rõhuline on (niipikalt kui on), siis tema kohta mitte. Sellepärast siis *jo*-sõnas *o* rääkimine jäi muutmata, nagu ennegi oli, ja kirjas siis ka ei ole põhjust muuta. *Jo*-kirjutamist on enne mind ka olnud. Önnis Veske kirjutas *jo* ja uuemal ajal Parijõgi ka, siis kui ta oma keelt veel ise kirjutas, ilma teiste korrigeerimata¹⁷. Aavik, kes muidu vanad *o*-d tahtis tagasi tuua, ootamist vastu *jo* kirjutas *u*-ga: *ju*. See on, tema oma sõnaga ütelda, vastuoksus.

K. Leetberg.

-ste küsimusest.

K. Leetbergi arutlused äratavad nii suurt huvi, et otse kutsuvad sõna võtma. Tahaks loota, et neist mõttevahetustist on kasu meie kõigi ühisele asjale.

¹¹ Autoril *n*. ¹² Autoril *jo*. ¹³ Autoril rõhutuma. ¹⁴ Autoril korrapäralikult. ¹⁵ Autoril kuskiltki. ¹⁶ Autoril genetiivsed. ¹⁷ Autoril korrektureerimata.

-ste küsimuses kahjuks ei saa nende ridade kirjutaja Leetbergiga ühel arvamisel olla. Kui peatuda L. poolt esitatud põhjenduste juures, siis kõigepealt ei ole keeleteaduse seisukohalt kuidagi võimalik sõna *hästi* teistest *-sti*-tuletuselistest lahutada. Et selles adverbivormis tuleb konstateerida algupärasema pika vokaali lühenemist, see ju lõppu *-sti* ei muuda. (Niisama on vormist *väega* saadud *väga*, ilma et lõpp *-ga* selle all oleks kannatanud.) Puht-põhimõtteliselt ei tarvitseks sellele sõnale iseäralist kaalu anda, sest näit. vormi *äste* (NB *-ste-ga*) leidub Saareste EMA I, t. 25 järgi mitte ainult Tartust lõuna poole, vaid ka Kadrinas. Teiseks ei taha hästi aru saada sellest tahtlikust ignorantsist, mis avaldub L. sõnades: „siis sellele vastame, et see on keeleuurijate asi, seda meil pole tarvis teada“. Tahaks uskuda, et L., kes muidu teadust tõsiselt näib arvestavat, seda ka järjekindlalt teeb ja niisugust teguviisi teistelegi soovitab. Kolmandaks, ning see on nende ridade kirjutaja arvates kõige olulisem, tundub L. ülehindavat raskusi, mida võiks põhjustada *-ste* asemel *-sti* kirjutamise nõudmine. Nende ridade kirjutaja ei mäleta, et talle kunagi raskusi oleks teinud *-ste* asendamine *-sti-ga*, kuigi tema ema keelele nimelt *-ste* on omane. Ka ei ole kuulda, et õpilaste või õpetajate ringkondades kuidagi kaevataks raskuste üle *-sti* äraõppimisega ühenduses. Et meie kirjakeele iseisvusaeagne traditsioon selles küsimuses on olnud ühtlane, sellest tuleb, et *-ste* küsimust nende ridade kirjutajale ja nähtavasti veel vähem temast noorematele ei ole olemas. Leetbergil, kes meist ühe põlve võrra vanem olles küsimuse ajaloo kogu ulatuses on kaasa elanud, nagu ta seda huvitavalt kirjeldab, arusaadavalt võib olla eri seisukoht selles nagu mõnes muuski küsimuses. Nooremale põlvele näib see küsimus surnud ja maha maetud. Soovides talle rahulikku hingamist ei tunne me vähematki huvi tema elluäratamise või kodukäijaks tegemise vastu, liiatigi et on teisi küsimusi, mis meie südant hoopis rohkem vaevavad.

A. R.

Õiendusi.

Palutakse parandada järgmised trükivead:

EK	1938	lk.	trükitud	peab olema
		219 r. 2 a.	<i>tattär</i>	<i>tättär</i>
		223 r. 22	foneetiikan	fonetiikan
		235 r. 2 a.		
		223 r. 28	(vahetele jäänud:)	the lõng
		235 r. 2 a.	Äimä	Äimä
		247 r. 23	partsiip	partitsiip
		248 r. 18	keskkooliõpetajaile	keskkooliõpetajaile
1939		18 r. 11 a.	predikatiiv-adverbiaali	-adverbiaali
		25 r. 5 a.	<i>appäit</i>	<i>appäit</i>
		27 r. 3	<i>läülmizi</i>	<i>läülmizi</i>
		27 r. 10	<i>-id</i>	id.
		48 r. 12 a.	Sprachbaa	Sprachbau

Vastutav toimetaja: Joh. V. Veski.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.